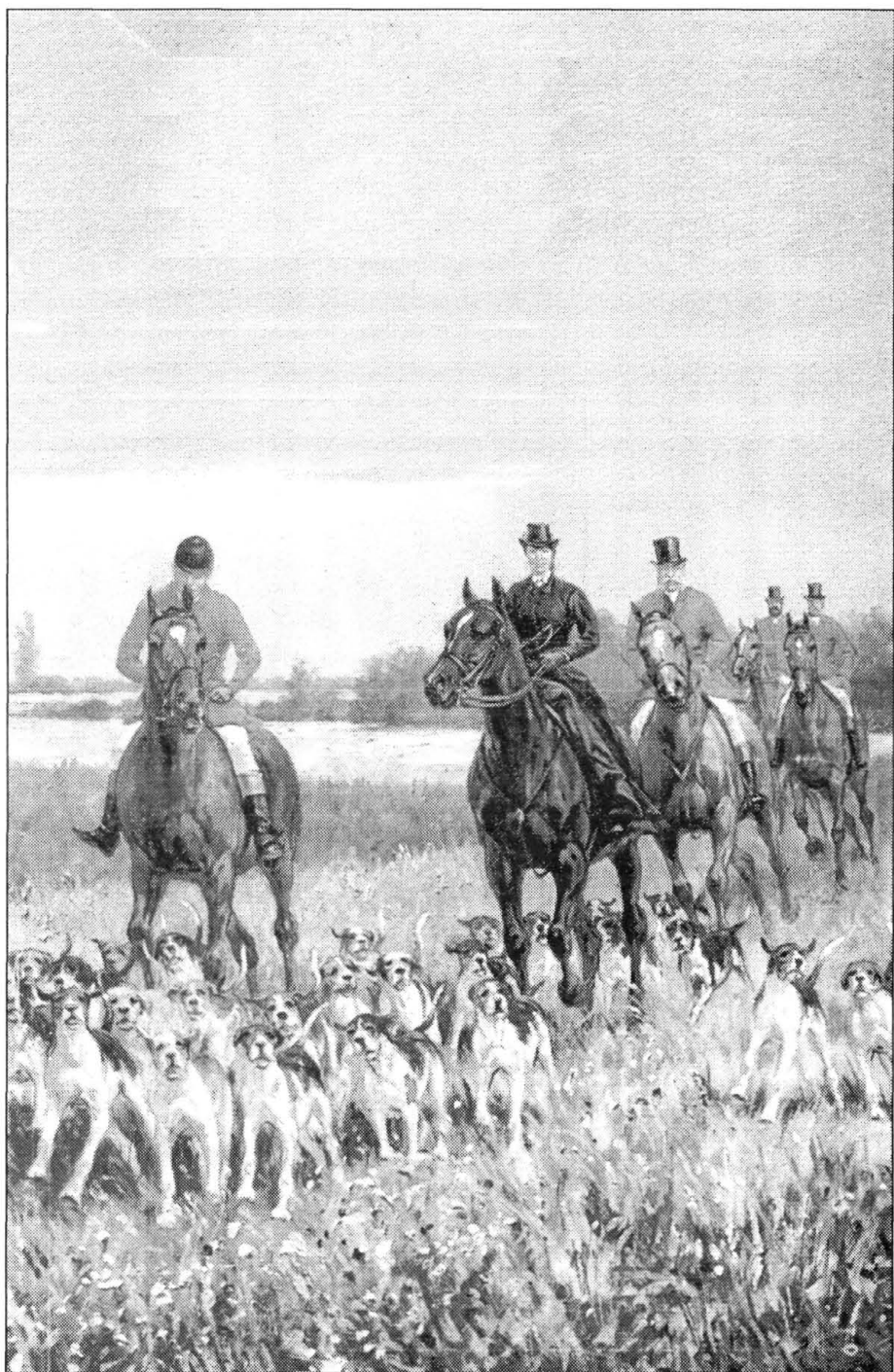

könyv
könyvtár
könyvtáros

2000
április

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

9. évfolyam 4. szám

2000. április

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Rác Ágnes:** Gondolatok a nyilvános könyvtárak jegyzékének felállítása
kapcsán 3
- Torzai Tamás:** A kreditrendszerrel – könyvtáros szemmel 13

Műhelykérdések

- Kastaly Beatrix:** Szükségszerű változások az állományvédelemben 19

Extra Hungariam

- Sonnevend Péter:** Amerikai könyvtári hírek építkezésről, költségvetésről ... 30

Perszonália

- Lukáts János:** „A könyvtár volt a hazám, édenem”. Szabó Lőrinc születésé-
nek 100. évfordulóján 35
- A szerkesztő. A 75 éves Gerő Gyula köszöntése 42
- Oroszné Katona Anna:** Kojnok Nándor sírja fölött 44
- Michna Ottóné:** Bárdos Ferenc (1911–2000) 47

Könyv

- Poprády Géza:** Szini Gyulától a CD-ig. Egy jazztörténetről 51
- Nagy Júlia:** Gyermekirodalom 54
- Falkavadászat – könyvtáros módra 58

From the contents

Ágnes Rácz: The lessons of setting up the list of libraries serving the public (3);
Tamás Torzsai: The credit system – as viewed by a librarian (13)

Cikkeink szerzői

Kastaly Beatrix, az OSZK osztályvezetője; *Lukáts János*, az Országos Rádió és Televízió Testület könyvtárigazgatója; *Michna Ottóné*, a Bajai Városi Könyvtár munkatársa; *Nagy Júlia*, egyetemi hallgató; *Oroszné Katona Anna*, a Salgótarjáni Megyei Könyvtár igazgatója; *Poprády Géza*, az OSZK fősztályvezetője; *Rácz Ágnes*, az OSZK–KMK osztályvezetője; *Somvevend Péter*, a Kaposvári Egyetem oktatója; *Torzsai Tamás*, a Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola docense

Szerkesztőbizottság:

Biczák Péter (elnök)

**Borostyániné Rákóczi Mária, Kenyéri Kornélia,
Poprády Géza, dr. Tóth Elek**

Szerkesztik:

Győri Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791

Közreadja: az Informatikai és Könyvtári Szövetség, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, az Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: **Monok István**, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója

Nyomta az ETO-Print Nyomdaipari Kft., Budapest

Felelős vezető: **Balogh Mihály**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói iv.

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Nemzeti Kulturális Alaptól

Terjeszti az Országos Széchényi Könyvtár

Előfizetési díj 1 évre 3000 forint. Egy szám ára 250 forint

HU-ISSN 1216-6804

Gondolatok a nyilvános könyvtárak jegyzékének felállítása kapcsán

Az 1997. évi CXL. törvény, majd a 64/1999. számú kormányrendelet előírásai szerint elkészült a nyilvános könyvtárak jegyzéke, amely rövidesen megjelenik a Kulturális Közönyben.

A jegyzék felállításával kapcsolatos tapasztalatokról 2000. február 24-én, a NKÖM könyvtári osztálya által szervezett értekezleten számoltunk be. Ebben a közleményben az ott elhangzottakat – némiképp kiegészítve – foglaljuk össze.

Jogsabályi alapok

A nyilvános könyvtári ellátásról az 1997. évi CXL. törvény rendelkezik. Meghatározza a nyilvános könyvtár alapkövetelményeit és alapfeladatait, illetve a nyilvános könyvtári ellátás működésének feltételeit, és rendelkezik a nyilvános könyvtári ellátás két nagy területéről, a tudományos és szakkönyvtári, valamint a közkönyvtári ellátásról. Kimondja, hogy a nyilvános könyvtári ellátás rendszerének működtetése az állam és a helyi önkormányzatok feladata.

A könyvtárak fenntartása, működtetése, a feladatok ellátásához szükséges személyi, tárgyi és pénzügyi feltételek biztosítása a fenntartók kötelessége. A nyilvános könyvtári ellátásból adódó feladatok finanszírozásához a központi költségvetés is hozzájárul. A hozzájárulás egy része pályázatok útján vehető igénybe. Bizonyos támogatásokra csak a nyilvános könyvtárak jegyzékében szereplő könyvtárak adhatják be pályázataikat; ezek az alábbiak:

- a települési és a megyei könyvtárak állománygyarapítási kereteinek érdekelt-ségnövelő támogatása;
- a nyilvános könyvtári ellátás rendszerének működtetését és fejlesztését segítő központi szolgáltatásokban való részvétel;
- a könyvtári dokumentumok vásárlása.

Ahhoz, hogy – többek között – a költségvetési támogatás elosztása rendben menjen, a nyilvános könyvtárakról jegyzéket kell vezetni. A jegyzék vezetésének rendjét a 64/1999. (IV. 28.) kormányrendelet szabályozza. Eszerint a jegyzéket a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma vezeti, e feladat ellátásában közreműködik az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ.

A CXL-es törvény a jegyzékbe kerülés szempontjából két csoportra osztja a könyvtárakat. Az első csoportba a nyilvános könyvtári ellátás alappillérei, az állam és a helyi önkormányzatok által, állami költségvetési támogatásból fenntartott könyvtárak (a nemzeti könyvtár, a települési könyvtárak, a megyei könyvtárak, az országos szakkönyvtárak, illetve az állami egyetemek központi könyvtárai) tartoznak. Ezek a könyvtárak a törvény erejénél fogva nyilvánosak.

A könyvtárak másik csoportját az egyéb szervek által fenntartott könyvtárak alkotják (pl. egyházi, alapítványi, főiskolai, egyetemi kari, iskolai, szakszervezeti könyvtárak, gazdálkodó szervezetek, egyéb állami és nem állami szervek könyvtárai stb.). Ezek nem kötelezhetők arra, hogy nyilvános könyvtárként működjenek, vagyis hogy mindenki használhassa őket. Csak akkor kerülhetnek be a nyilvános könyvtárak jegyzékébe, ha fenntartóik vállalják a nyilvános könyvtárként való működtetésüket, és megfelelnek a nyilvános könyvtárakkal szemben támasztott követelményeknek.

Míg az első csoportba tartozó könyvtárak esetében a fenntartóknak csak regisztrálniuk kell könyvtárukat a könyvtár létét bizonyító és működését szabályozó alapító okirat beküldésével, addig a második csoportba tartozó könyvtárak fenntartói a könyvtár alapító okiratának és a rendelet mellékleteként kiadott nyilatkozatnak a benyújtásával kérhetik könyvtáruk felvételét a jegyzékbe.

A fenntartók feladatai a nyilvános könyvtári ellátás rendszerében

A központi támogatások elosztása miatt lényeges és a nyilvános könyvtárak számbavételét befolyásoló kérdés, hogy a fenntartók milyen módon gondoskodnak a nyilvános könyvtári ellátásról.

A kulturális törvény egyik alapgondolata, hogy „a fenntartó fenntart”, azaz megteremti a könyvtára számára a működéshez szükséges személyi és tárgyi feltételeket, biztosítja a szükséges pénzeszközöket, a könyvtár fenntartási és működési költségeit évente összeállított költségvetésben irányozza elő.

Hogyan tehet eleget a fenntartó ennek a kötelezettségének?

Az állam az általa fenntartott könyvtárakat önálló költségvetési intézményként vagy költségvetési intézmény szervezeti egységeként működteti. A nemzeti és az országos szakkönyvtárak finanszírozását a költségvetésről szóló törvényben szabják meg. A felsőoktatási könyvtárak a felsőoktatási intézmények költségvetésében szerepelnek.

A helyi önkormányzatok, amelyeknek kötelező feladata a települési és a megyei könyvtári ellátás biztosítása, normatív állami hozzájárulást kapnak, amelyet saját forrásaikból kiegészíthetnek.

A megyei és a fővárosi önkormányzat kötelessége nyilvános könyvtárat fenntartani, míg a települési (községi, városi, megyei jogú városi) önkormányzatok számára többféle lehetőség adódik az ellátási feladat teljesítésére:

- a) saját maguk tarthatnak fenn nyilvános könyvtárat,
- b) társulhatnak más önkormányzatokkal a nyilvános könyvtár fenntartására (ilyenkor kiemelt szerep jut a könyvtárat működtető önkormányzatnak),
- c) gondoskodhatnak a lakosság könyvtári ellátásáról úgy is, hogy megrendelik valamely nyilvános könyvtár szolgáltatásait.

Nézzük részletesebben ezeket a módokat:

- a) Ha a települési önkormányzat vállalkozik könyvtár fenntartására, akkor könyvtárát vagy költségvetési szervként, vagy költségvetési egységként (más költségvetési intézmény szervezeti egységeként) működteti.

Ha a települési önkormányzat önálló költségvetési szervként tart fenn könyvtárat, annak feladatait a kulturális törvény szellemében kell megfogalmazni.

A kulturális törvény 100. § (3) bekezdésének t) pontja felhatalmazást ad a miniszternek, hogy rendeletben szabályozza az összevont önkormányzati intézmények működését, de jelenleg ez még nem történt meg.

Ha a könyvtár közoktatási intézménnyel van összevonva, a közoktatási törvény rendelkezéseit is figyelembe kell venni feladatainak meghatározásánál. A közoktatási törvény (1993. évi LXXXIX. törvény) 33. §-a foglalkozik a többcélú intézményekkel, amelyek lehetnek közös igazgatású intézmények, illetve általános művelődési központok. Ennek értelmében a közös igazgatású közoktatási intézmény elláthat kulturális, művészeti, közművelődési és sportfeladatokat is szakmai tekintetben önálló szervezeti egységek keretében, de egységes szervezetben is. Körültekintően kell eljárni az intézmény nevével kapcsolatban, a 9/1989. (IV.30.) MM számú miniszteri rendelet ugyanis kimondja, hogy a „közös igazgatású művelődési intézmény esetén a feladatok alapján megkülönböztethető valamennyi intézményegység jogszabály szerinti megjelölését fel kell tüntetni” a névben. Az általános művelődési központ a különböző feladatait egymással együttműködő, tevékenységüket összehangoló intézményegységekből álló egységes intézményként látja el. Ha tehát a könyvtár összevont intézmény keretében működik, a névben is tükrözni kell a könyvtári tevékenységet, de legalább intézményegységként vagy tagintézményként meg kell nevezni az alapító okiratban.

A nevelési-oktatási intézmények működéséről szóló 11/1994. (VI.8.) MKM rendelet (illetve a módosításáról szóló 16/1998. (IV.8.) MKM rendelet) 6/B § (3) bekezdése szerint iskolai könyvtár is elláthat nyilvános könyvtári feladatokat, ha azt a könyvtárt működtető iskola alapító okirata lehetővé teszi, és a könyvtárt bejegyezték a nyilvános könyvtárak jegyzékébe. Az alapító okiratban a nyilvános könyvtári feladatoknak szerepelniük kell. E cikkely (4) bekezdése azt szabályozza, hogy nyilvános könyvtár milyen feltételekkel láthat el iskolai könyvtári feladatokat: ha alapító okirata erre a tevékenységre feljogosítja, és a nyilvános könyvtár alkalmaz iskolai könyvtárostanárt vagy -tanítót. Ilyen esetben a nyilvános könyvtár alap- vagy kiegészítő tevékenységének meghatározásánál a 16/1998. sz. MKM rendelet 2. sz. mellékletét is figyelembe kell venni, amely az iskolai könyvtár működését szabályozza, meghatározza az iskolai könyvtár alapkövetelményeit, alap- és kiegészítő feladatait.

b) Ha több önkormányzat társul a nyilvános könyvtári ellátás biztosítására, nemcsak a társulást létrehozó önkormányzatokat kell felsorolni az alapító okiratban, hanem meg kell nevezni a könyvtárt működtető önkormányzatot vagy intézményfenntartót, mert a pályázati támogatások őt illetik, mivel ő biztosítja a könyvtár működésének feltételeit. Ugyancsak egyértelműen meg kell nevezni a könyvtár működési területét. Különösen fontos ennek tisztázása, ha a társulás többcélú intézmény működtetésére jött létre: nem mindig egyértelmű ugyanis, hogy pl. az iskola működési területe azonos-e az intézmény keretében működő könyvtárával.

c) Ha az önkormányzat megvásárolja a szolgáltatást egy nyilvános könyvtártól, számára ez azt jelenti, hogy ő nem könyvtárfenntartó. A könyvtár szervezeti kereteit, a személyzeti és tárgyi feltételeket is a szolgáltató könyvtár fenntartója biztosítja. A megrendelő önkormányzat így nem pályázhat állami támogatásra.

Sajátos helyzetben vannak az ellátórendszeri tagkönyvtárak, amelyek megállapodást, szerződést kötnek egy nagyobb könyvtárral az állománygyarapításra: a lekötött állománygyarapítási összeg terhére – és működtetési költség, szakmai gondozási díj fejében – a megrendelt könyveket szolgáltatásra alkalmas formában, feldolgozva, felszerelve kapják a központi könyvtártól. A központi könyvtár szükség esetén letéti állományt is biztosít számukra, és egyéb szolgáltatásokat végez (pl. a helyben lévő állomány gondozása, állományellenőrzés). Önkormányzatuk gondoskodik a könyvtári szolgáltatás helyszínéről, megfelelő nyitva tartásáról és a könyvtáros alkalmazásáról. Kérdés, hogy ebben az esetben fenntartónak minősül-e a tagkönyvtár önkormányzata, intézmény-e a tagkönyvtár, és kell-e rendelkeznie alapító okirattal? Ha mindezekre nemleges a válasz, az ellátórendszeri tagkönyvtár nem vehető fel a nyilvános könyvtárak jegyzékébe.

Ugyancsak különleges helyzetet teremt a nyilvános könyvtárak számbavétele és a pályázati támogatások elosztása szempontjából, ha a települési önkormányzat költségvetési szervhez be nem sorolt szakfeladatként gondoskodik a nyilvános könyvtári ellátásról. A polgármesteri hivatal költségvetésében a dokumentum-beszerzésre elkülönített keret általában nemcsak a könyvtári állománygyarapítást szolgálja, hanem a hivatal egyéb beszerzéseit is. A feladat ellátása ebben a formában nélkülözi az intézményi kereteket. Ez a NKÖM értelmezése szerint nem felel meg a nyilvános könyvtár alapkövetelményeinek, ezért a szakfeladatként működtetett könyvtár nem vehető fel a nyilvános könyvtárak jegyzékébe. A települési önkormányzat nem kötelezhető könyvtár alapítására, ezért számára a megoldás az lehet, ha megrendeli a szolgáltatást egy nyilvános könyvtártól, bár a jegyzékben ekkor sem fog szerepelni.

E cikk írójában azonban kétségek támadnak: ezek az önkormányzatok is gondoskodnak a nyilvános könyvtári ellátásról, a polgármesteri hivatal alapító okiratában szerepel a könyvtári tevékenység, biztosítják a könyvtári szolgáltatás helyszínét, alkalmaznak könyvtárost: vajon kizárhatók-e a pályázati támogatásokból?

A jegyzék felállítása

A kormányrendelet a CXL-es törvény 54. §-a (3) bekezdésének hatálya alá tartozó könyvtárak fenntartói számára 60 napot adott az alapító okirat beküldésére és másik 60-at a jegyzékbe kerülésről szóló javaslat, illetve döntés számára. Sajnos, ezeket a határidőket nem sikerült betartanunk.

Néhány számadat:

A fenntartók, illetve a könyvtárak 1498 könyvtár iratait küldték meg a KMK-nak 2000. február 15-ig. (A bevezetőben említett értekezlet után újabb lendületet vett az iratok beküldése, s ezek alapján néhány nagyobb könyvtár felvételére pótlólag tettünk javaslatot. Ígéretet kaptunk a minisztérium könyvtári osztályától, hogy a nyár elején pótgjegyzéket jelentet meg, amelybe a még jelentkező könyvtárak bekerülhetnek.) Becslésünk szerint az eddig bejelentett könyvtárak száma kb. fele-kétharmada a szükségesnek. (Összehasonlításként: a KSH 2000. jan. 1-jei adatai szerint 3135 település (222 város és 2913 község) van Magyarországon, jóllehet

ezek nem mindegyike tart fenn könyvtárt. Az 1999. évi érdekeltségnövelő támogatásból 2217 önkormányzat részesült.)

A február közepéig bejelentkezett 1498 könyvtár közül 1390 települési könyvtár. A megyei önkormányzatok mindegyike bejelentette könyvtárát, de a városok közül csak 172 jelentkezett. A 11 országos szakkönyvtár közül mindössze ötöt jelentett be a fenntartója. (Március 10-ig megkaptuk további 10 városi könyvtár és 3 országos szakkönyvtár iratait.) Az egyéb szakkönyvtárak közül 12 jelentkezett, amelyek közül 10-nek a felvételét javasoltuk. Érdekeségként jegyezzük meg, hogy a korábbi jogszabályok szerint országos feladatkörű szakkönyvtárként működött több mint 120 könyvtár közül (leszámítva az jelenlegi országos szakkönyvtárakat) mindössze 21 jelentkezett (17 felsőoktatási és 4 szakkönyvtár). 12 egyházi könyvtár fenntartója is elküldte felvételi kérelmét, közülük mindössze 3 felsőoktatási könyvtár. A munkahelyi (szakszervezeti) könyvtárak közül 13 jelentkezett, közülük 10 a Szakszervezeti és Munkahelyi Művelődési Intézmények Egyesülete által fenntartott szakszervezeti megyei könyvtár.

A KMK a jegyzékbe való felvételre javasol 1397 könyvtárt, közülük 1304 települési. Főként formai okokból, a nem megfelelő irat beküldése miatt egyelőre nem javasoltuk 106 könyvtár felvételét, közülük 97 a települési. (Ezen felül két települési önkormányzat csak azt közölte, hogy nincs könyvtára, illetve a könyvtár átmenetileg nem működik.)

Mi lehet a bejelentés elmulasztásának vagy halogatásának oka?

Vélelmezzük, hogy a CXL. törvény 54. § (3) bekezdésének hatálya alá tartozó könyvtárak fenntartói közül sokan azt gondolták, nem kell jelentkezniük, mivel a törvény már nyilvánossá tette könyvtárukat, és az automatikusan bekerül a jegyzékbe. Csakhogy a regisztrációhoz is szükségesek az iratok!

Az egyetemek egy része kívárt, mondván: az integrációval megváltozik könyvtárunk helyzete is. A korábban egyetemi központi könyvtári szerepet betöltött könyvtáraknak nem mindegyike tartotta meg ezt a státusát, hanem az integráció nyomán kari könyvtár lett. Az 54. § (3) bekezdésének hatálya alá pedig csak az egyetemi központi könyvtárak tartoznak. A jegyzékből természetesen nincsenek kizárva az egyetemi kari, illetve a főiskolai könyvtárak sem, s reméljük, hogy fenntartói közül sokan vállalják a nyilvános könyvtár működtetésének kötelezettségeit.

Számos községi önkormányzat csak most készítette el vagy módosította könyvtára alapító okiratát, többen jelezték, hogy az okirat elfogadása még nem történt meg.

A nyilvános könyvtárak jegyzékébe történő bejelentés, illetőleg a felvételi kérelem eljuttatása a fenntartók dolga, de általános tapasztalatunk, hogy sok fenntartó csak a könyvtár vezetőjének kezdeményezésére tett ennek eleget. Számos könyvtár viszont maga küldte be iratait, ami ellentmond a rendelkezéseknek.

Javaslatlétel

A beérkezett iratokat a minisztérium által felkért szakértők bíralták el. Véleményük figyelembe vételével állította össze a KMK a maga javaslatát.

A felvételre ajánlott könyvtárak között összesen mintegy 380 olyan van, amelyek iratai megfelelnek a követelményeknek. Ezért javaslatunk összeállításában nem voltunk annyira szigorúak, mint lehetett volna: a könyvtárak többségét felvételre javasoljuk azzal, hogy hiányzó adataikat pótolniuk kell, illetve alapító okiratuk módosításra, javításra szorul. Erről az érintett fenntartókat a minisztérium fogja értesíteni.

A bírálat és javaslattétel szempontjai

A kormányrendelet előírása szerint a nyilvános könyvtárak jegyzéke a könyvtár alapító okiratával egyezően tartalmazza:

- a könyvtár nevét és címét,
- fenntartójának (működtetőjének) megnevezését,
- alaptevékenységét (alaptevékenységeit), vezetőjének nevét.

A továbbiakban erre koncentrálni vesszük számba tapasztalatainkat.

Milyen irattal kell rendelkeznie a könyvtárnak?

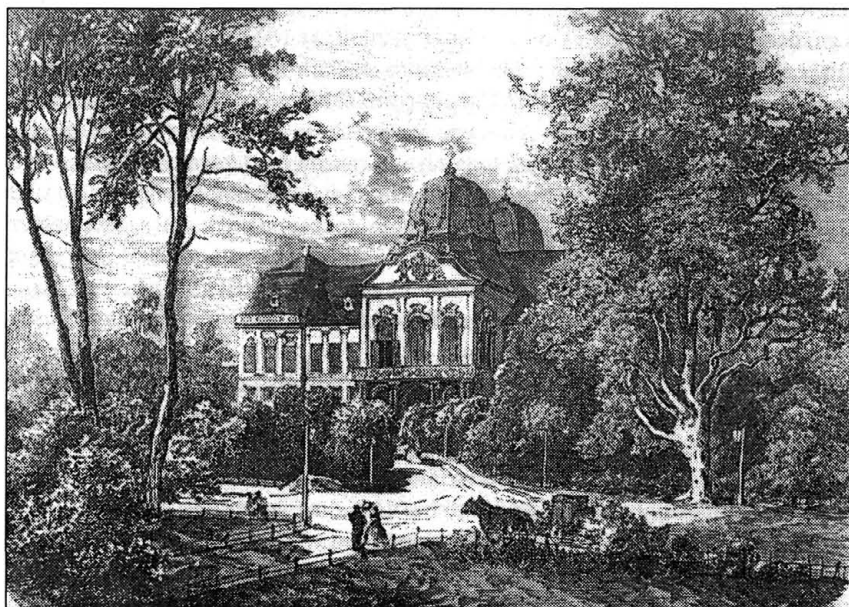
A könyvtárak jegyzékbe kerülésére a javaslatot a beküldött irataik alapján kellett megtennünk. A vonatkozó rendeleteken kívül a minisztérium értekezleteken, illetve a *Könyvtári Levelező/lap* hasábjain is közzétette az alapító okirattal kapcsolatos tudnivalókat. Ennek ellenére úgy véljük, itt sem haszontalan kitérni erre a kérdésre.

Az államháztartási törvény a hatálya alá tartozó, központi és helyi önkormányzati költségvetési szervek, intézmények számára kötelezően előírja az alapító okirat elkészítését, amelynek kötelező tartalma a következő:

- a költségvetési szerv neve, székhelye;
- állami feladatként ellátandó alaptevékenysége;
- gazdálkodási jogköre;
- felügyeleti szerve;
- az alapító szerv neve;
- a költségvetési szerv vezetőjének kinevezési rendje;
- az ellátható vállalkozási tevékenység köre és mértéke.

A nyilvános könyvtárak jegyzéke szempontjából különösen fontos az alaptevékenység tartalma, amelyről a 64/1999-es rendelet azt mondja, hogy „a könyvtár állami vagy helyi önkormányzati feladatként megállapított alaptevékenységét (alaptevékenységeit) az alapító okiratban egyértelműen fel kell tüntetni”.

Az államháztartás működési rendjéről szóló 217/1998. (XII.30) számú kormányrendelet meghatározza a költségvetési szervek feladatát, alaptevékenységét, vállalkozási tevékenységét, gazdálkodási rendjét stb. Az alapító okiratot ennek figyelembe vételével kell elkészíteni. Az alaptevékenységgel kapcsolatban e kormányrendelet azt mondja, hogy „a költségvetési szervek a társadalom közös szükségletei kielégítését szolgáló ... feladataikat alaptevékenységként, külön jogszabályok szerint ... látják el”. Vagyis a könyvtárak alaptevékenységét (alaptevékenységeit) a vonatkozó jogszabályok (kulturális, közoktatási, felsőoktatási törvény,

illetve a hozzájuk kapcsolódó miniszteri rendeletek stb.) alapján kell meghatározni. Az alapító okiratban foglaltakat a szervezeti és működési szabályzatban kell részletezni. Az SZMSZ-nek – egyebek mellett – tartalmaznia kell az állami feladatként ellátott alaptevékenységet és az azt meghatározó jogszabály megjelölését. A költségvetési szervet alaptevékenységének jellege szerint a KSH által kiadott, a gazdasági tevékenységek egységes ágazati osztályozási rendjében (TEÁOR) meghatározott szakágazatba is be kell sorolni.

Önálló költségvetési szervként működő könyvtár számára kötelező a fentiek figyelembe vételével megfogalmazott alapító okirat.

Ha a könyvtár nem önálló költségvetési szerv, és ezért külön alapító okirattal nem rendelkezik, az alapító okirat funkcióját annak az intézménynek mint önálló költségvetési szervnek az alapító okirata tölti be, amelynek szervezeti egységként a könyvtár működik. Ennek is tartalmaznia kell a könyvtár állami vagy helyi önkormányzati feladatként megállapított alaptevékenységét.

Összevont intézményben működő könyvtár (közös igazgatású intézmény vagy általános művelődési központ) esetében a könyvtárnak mint intézményegységnek vagy tagintézménynek az alaptevékenységét is meg kell jelölni.

Az ÁHT hatálya alá nem tartozó könyvtárak esetében „a nyilvános könyvtári tevékenység folytatására jogosító okiratot” kell benyújtani, amely lehet:

- a fenntartó alapító okirata vagy
- a könyvtár alapító okirata, illetőleg szervezeti és működési szabályzata vagy
- más, a fenntartó által kiadott, illetve a fenntartó által jóváhagyott olyan dokumentum, amelyből egyértelműen megállapítható, hogy a könyvtár a nyilvános könyvtárak rendszerszerű működésében feladatot vállalhat, és ezt a feladatot képes folyamatosan ellátni.

Gyakori, tipikus problémák a jelentkezésekben, illetve az alapító okiratokban

Formai hibák:

- nem a fenntartó küldte be az iratokat. Mivel a nyilvános könyvtárként való működtetést a fenntartónak kell vállalnia, lényeges, hogy az iratokat a fenntartó által hitelesítve, cégszerűen aláírva küldjék be;
- az alapító okirat nincs aláírva, keltezve;
- az alapító okirat nincs hitelesítve, illetve a hitelesítés nem friss, hanem egy korábbiak a másolata;
- az alapító okirat nincs hitelesítve, és a nyilatkozatot sem írta alá a fenntartó;
- az alapító okiratról hiányzik a képviselő testületi határozat száma;
- többen csak módosított alapító okiratot küldtek, amelyből nem derülnek ki az alapadatok;
- nem a szükséges iratokat küldték: pl. a települési könyvtár alapító okirata helyett csak nyilatkozatot; vagy nem küldtek iratokat, csak levélben tudatták, hogy van könyvtáruk;
- nem közölték a könyvtárvezető nevét.

Tartalmi hibák az alapító okiratban:

- hiányzik az alapító vagy a felügyeleti szerv megnevezése (a fenntartót általában nem nevezik meg – ezt az AHT nem is kéri);
- hiányzik vagy hiányos a gazdálkodási jogkör szabályozása;
- hiányos vagy hiányzik a könyvtárvezető kinevezésének rendje;
- általában hiányzik a vállalkozási tevékenység köre és mértéke;
- nem megfelelő az összevont, illetve többcélú intézmények neve, mivel nem szerepel benne a könyvtár megjelölése, és szervezeti egységként sem nevesítik a könyvtárt (általában csak a könyvtári tevékenység szerepel az alapító okiratban);
- előfordul, hogy ellentmondás van az intézmény neve és típusa között: pl. az intézmény neve Művelődési Ház, de alapító okirata szerint csak könyvtári tevékenységet folytat (pl. Köröshegy), vagy az intézmény neve ugyancsak Művelődési Ház, típusa viszont „közművelődési könyvtár” (pl. Kincsesbánya);
- sok kisközségi könyvtár elnevezése Klubkönyvtár, még akkor is, ha csak könyvtári tevékenysége van;
- összevont intézmények alapító okiratából nem derül ki a könyvtár címe: csak az intézmény székhelye szerepel, a telephelyek címe nem (a cím egyébként is probléma: az alapító okirat a székhelyet kell, hogy tartalmazza, a jegyzékbe viszont a címet kell felvenni);
- többcélú intézményeknél az alapító okiratban nincs egyértelműen megjelölve a könyvtár működési területe (működési területként több települést neveznek meg, de nem derül ki, hogy csak az iskola működése vagy a könyvtári tevékenység is kiterjed-e más településekre; néhány esetben a működési területként megnevezett település önkormányzata önálló könyvtárt jelentett);
- változatos a tevékenység meghatározása az alapító okiratokban: van nagyon részletes, van idézetgyűjtemény a törvényből, és van kizárólag a TEAOR szakágazati besorolás számának és megnevezésének a feltüntetése (TEAOR 9321);

- sok alapító okiratból nem lehet következtetni arra, hogy valóban nyilvánosként működtetik-e a könyvtárt, azaz mindenki használhatja-e;
- iskolában működő kettős funkciójú (iskolai és települési) könyvtárak esetében gyakori, hogy nem egyértelmű a lakosságnak nyújtott szolgáltatások felsorolása vagy a könyvtári tevékenységet nem alap-, hanem kiegészítő tevékenységnek tüntetik fel.

Ellentmondások a beküldött iratok között:

- az iratok alapján nem dönthető el egyértelműen, hogy a könyvtár önálló vagy intézményegység (pl. az alapító okirat szerint a könyvtár a tevékenységek egyike az iskolában, a szervezeti és működési szabályzatból és a nyilatkozatból, esetleg a kísérőlevélből viszont önállóan tűnik: vagyis az iskola alapító okiratához mellékelt nyilatkozatban az intézmény községi könyvtárnak nevezte-tik);
- a beküldött iratokban eltér a könyvtár neve (van olyan könyvtár, amelynek az iratokban háromféleképpen, de olyan is, amelynek hatféleképpen szerepel a neve).

Speciális problémák a felsőoktatási könyvtáraknál:

- a felsőoktatási könyvtár mint oktatási intézmény része nem rendelkezik önálló alapító okirattal, a felsőoktatási intézmény alapító okirata pedig szűkszavúan tartalmazza a könyvtár működtetését. A felsőoktatási intézmény alapító okiratához ilyenkor mellékelni kell az intézmény, illetve a könyvtár szervezeti és működési szabályzatát is;
- több felsőoktatási intézmény szervezeti és működési szabályzata, illetve könyvtárhasználati szabályzata korlátozottan nyilvánosnak nevezi a könyvtárt: az alapidokumentumokat ilyenkor módosítani kell, nem elég, ha csak a nyilatkozatban vállalják a nyilvános könyvtárként való működtetést;
- 2000. január 1-jétől, az integrációt követően megváltozott a felsőoktatási intézmények neve és sokszor a könyvtáruk státusa (pl. a korábban központi könyvtár kari könyvtár lett, viszont csak a központi könyvtárak tartoznak a kulturális törvény 54. § (3) bekezdésének hatálya alá); ezeknek az intézményeknek módosítaniuk kell alapító okiratukat, és célszerű lenne fenntartóik nyilatkozatát is bekérni, hogy a megváltozott körülmények között is vállalják-e a könyvtár nyilvánosként való működtetését.

A beküldött iratok és a jegyzék vezetése

A rendelet szerint a nyilvános könyvtárak jegyzékét a könyvtárak alapító okirata, illetve – a könyvtárak kisebb köre esetében – az alapító okiratot helyettesítő egyéb alapidokumentum, valamint a nyilatkozat alapján kell vezetni.

Az iratok – főként a törvény 54. § (3) bekezdésének hatálya alá eső könyvtárak esetében – csak a könyvtár első regisztrálásához elegendőek. Az alapító okirat alapján sokszor nem dönthető el egyértelműen, hogy a könyvtár valóban nyilvános könyvtárként működik-e, különösen ha az alaptevékenységet szűkszavúan fogalmazták meg. A könyvtár telefon- és telefaxszámáról, e-mail címéről, mindenki

által való megközelíthetőségéről, alapterületéről, nyitvatartási idejéről csak azoktól a könyvtáraktól kaptunk adatokat, amelyek fenntartóinak a nyilatkozatot is ki kellett tölteniük. A könyvtárak használóinak körét viszont általában csak a szervezeti és működési szabályzat, illetve a könyvtárhasználati szabályzat tartalmazza.

Az adatváltozásokat a könyvtáraknak évente a statisztikai adataikkal együtt kell majd beküldeniük. Ennek alapján a minisztérium évente közzéteszi a jegyzéket. Célszerű azonban a változásokról folyamatosan értesíteni a KMK-t, hogy a jegyzék számítógépes változata naprakész lehessen.

A nyilvános könyvtár alapkövetelményeinek betartását a statisztikai és a szakfelügyeleti rendszer keretében fogja a minisztérium ellenőrizni. Azokat a könyvtárakat, amelyek nem felelnek meg az előírásoknak, és hiányosságait nem korrigálják, a miniszter törli majd a jegyzékből, és a jegyzék változásait is közzéteszi.

A nyilvános könyvtári jegyzék adatbázisa

A nyilvános könyvtár alapfeladatai között szerepel, hogy tájékoztat a nyilvános könyvtári rendszer szolgáltatásairól. Az erre szolgáló tájékoztató eszközt központilag célszerű létrehozni.

A KMK 1995-96-ban kiépítette a Könyvtári Minerva adatbázist, és anyagát 1997-ben nyomtatott kötetben is közreadta. Az adatbázis adattartalma, aminek kialakításakor az MSZ 3419-77 *Könyvtárak és szakirodalmi tájékoztatási intézmények adatait tartalmazó adattárak* c., az ISO 2146-1972 szabványnak megfelelő magyar szabvány előírásait vettük figyelembe, sokkal több adatelemet ölel fel, mint amennyit a kormányrendelet a nyilvános könyvtárak jegyzéke számára előír, s így tájékoztatási eszköznek alkalmasabb.

A nyilvános könyvtárak jegyzékét a Könyvtári Minerva adatbázisának továbbfejlesztésével állítottuk fel. Az adatelemeket csak néhány, adminisztrációs célokat szolgáló mezővel (iktatószám, a jegyzékbe kerülés, illetve a jegyzékből törlés dátuma), illetve az alap- és kiegészítő tevékenységet leíró mezővel kellett bővíteni. Ebből az adatbázisból nyomtattuk ki a közlönyben megjelenő jegyzéket.

A „tájékoztatás a tájékoztatásról” érdekében a Könyvtári Minerva adatait is frissíteni kellene. Ezért tervbe vettük, hogy – az anyagi és személyi feltételek megléte esetén – a nyilvános könyvtárak jegyzékébe felvett könyvtárakat kérdőívvel is felkeressük, és ennek alapján korszerűsítjük az adatbázist.

Az adatbázis jelenleg a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban használható. A közlönyben megjelenő változatot elérhetővé tesszük az OSZK és a minisztérium honlapjáról is. A részletes kérdőívek feldolgozása után szeretnénk a teljes adatbázist – a statisztikai adatokkal összekapcsolva – szolgáltatni a hálózaton.

Rácz Ágnes

A kreditrendszerrel – könyvtáros szemmel

*Tanácskozás az esztergomi
Vitéz János Római Katolikus Főiskolán*

Az esztergomi VJTKF közművelődési tanszéke ez év január 27–28-án is megszervezte az ország pedagógusképző főiskolái közművelődési könyvtáros oktatóinak hagyományos, immár másfél évtizedes múltra visszatekintő tanácskozását.

A tanácskozást dr. Gaál Endre, a főiskola főigazgatója nyitotta meg, majd dr. Rádl Katalin főtanácsos, az OM főosztályvezető-helyettese tájékoztatta a résztvevőket a felsőoktatás időszerű kérdéseiről. A plenáris ülés következő előadója F. Tóth Mária, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának főtanácsosa volt, aki a közművelődésben dolgozók szervezett továbbképzési lehetőségeit tekintette át. Az első nap záróelőadását dr. Visy Csaba egyetemi tanár (JATE), az Országos Kredittanács tagja tartotta *A kreditrendszer bevezetésének időszerű kérdései a pedagógusképző főiskolákon* címmel. Ismertette a kreditrendszer lényegét, alapelveit, bevezetésének célját, határidejét, továbbá az ebből az intézményekre háruló feladatokat. Kitért a képesítési rendelet kreditrendszerhez való igazításának, a tantárgyak felülvizsgálatának, a tantervek és a szabályzatok véglegesítésének, a hallgatók adatait naprakészen tartalmazó számítógépes nyilvántartási rendszer bevezetésének alapvető feltételeire. Ismertette a fenti feladatok megoldásának időrendjét, ill. a szükséges lépések sorrendjét. A rendszer bevezetésének végső határideje 2002. szeptember 1.

Szükségét érezzük, hogy az alábbiakban összefoglaljuk a kreditrendszer lényegét. A kreditrendszer a hallgatói munka mennyiségi és minőségi értékelését szolgálja, lehetővé téve a hallgatók nagyobb mobilitását – kivételes esetben – az intézményen belül az egyes szakok, általában pedig az intézmények (egyetem–másik egyetem, egyetem–főiskola–egyetem, főiskola–másik főiskola, illetve hazai és külföldi felsőoktatási intézmény) között; továbbá azt, hogy bizonyos tárgyakat vagy modulokat más felsőoktatási intézményben teljesítsenek (áthallgatás). El kell viszont kerülni azt, hogy ez szemezgetéshez, megszerkesztetlen, eklektikus egyéni tanulmányi programok létrejöttéhez vezessen. Ezért bizonyos előtanulmányi köztöltés indokolt: hogy ti. valamely tárgy felvételének mely tárgy(ak) elvégzése a feltétele. A jól működő kreditrendszer viszont alkalmas arra, hogy a hallgatók jól felépített egyéni tantervek birtokában, kreatívan tervezzék meg tanulmányaikat; egyben elkerülhetővé teszi az év- vagy félévvesztést; hozzájárulhat az intézmények, ill. szervezeti egységeik munkájának jobb átláthatóságához, s elősegíti az intézmények és az oktatók közötti versenyhelyzet kialakulását.

A kredit egy (kötelező, kötelezően vagy szabadon választott) tantárgy egy szemeszterre vagy akadémiai évre jutó ún. kontakt óráinak (előadás, szeminárium, óra, laboratórium, stb. gyakorlat) száma + a hozzárendelt, egyéni munkára fordított

idő, ami az intézmény szintjétől (egyetem – főiskola), a szak jellegétől (természettudományos – bölcsész) függően kontakt óránként 2-3 óra lehet.

Harminc óra munkamennyiség tesz ki egy kreditpontot; egy szemeszter konvencionálisan 30, egy akadémiai év 60 kreditpont teljesítését igényli, tehát összesen mintegy 900, illetve 1800 „munkaórát”. Hat féléves, egyszakos főiskolai diplomával záruló („bachelor degree”) képzés 180, nyolc féléves, egyszakos egyetemi diplomát nyújtó („master degree”) pedig 240 kreditpontot testesít meg. A szigorlatok és a szakdolgozat (diplomamunka), valamint a szakmai gyakorlat ugyancsak meghatározott (-ható) kreditpontot ér. Kreditpont viszont csak az érdemjeggyel záruló (vizsga-, vagy gyakorlati jegy) stúdiumra jár. Így egy félév során a hallgató a szemeszterre előírányzott 30 kreditpontnál többet vagy kevesebbet is összegyűjthet (szemeszter = a féléven belül a szorgalmi időszak; félév = szemeszter + vizsgaidőszak).

A kreditrendszer felveti a tantárgyi akkreditáció szükségességét is: annak a vizsgálatát, hogy a különböző intézményekben mely tárgyak tartalma és milyen arányban fedi le egymást. Ennek mértéke minimálisan 75%-ban határozható meg.

Ugyancsak meg kell határozni, hogy egy szak elvégzéséhez mely tárgyak felvétele kötelező; melyek a kötelezően s melyek a szabadon választható tárgyak; mekkora lehet az általános műveltséget közvetítő, „értelmiségi képzést szolgáló” vagy más tárgyak (pl. testnevelés) aránya és kreditértéke. A hallgatói kedvezmények kiszámításakor minőségi mutatók is figyelembe veendőek, pl.:

$$\text{kreditindex} = \frac{\Sigma (\text{kredit} \times \text{érdemjegy})}{30}$$

vagy:

$$\text{súlyozott átlag} = \frac{\Sigma (\text{kreditpont} \times \text{érdemjegy})}{\text{kreditpont}}$$

amelynek értéke (pl. 2,0 v. 2,5) meghatározható mint az oklevél megszerzésének feltétele; ugyanez a számítás esetleg elvégezhető különböző mérési pontokon is, mint pl. a képzés fältávján vagy az abszolutorium megszerzésekor.

A Magyarországon bevezetésre kerülő kreditrendszernek az Európai Kreditáviteli Rendszerhez (ECTS) kell alkalmazkodnia, ez azonban nem jelenti a csatlakozó országok hagyományainak és az egyes országok intézményei önállóságának teljes feladását, hanem csak az alapelvek elfogadását annak érdekében, hogy a hallgatói teljesítmények mérhetőek és egybevethetőek legyenek. Az intézményeknek igen nagy önállóságuk marad a kreditakkumuláció (a kreditpontok összegyűjtésének) szabályozása, a félév vagy a tanév, esetleg hosszabb tanulmányi időszak (pl. 4 félév) során kötelezően megszerzendő kreditpontok minimumának előírása stb. terén. Az OM szándéka a tanárképzést illetően a dualitás (főiskola – egyetem) fenntartása és a kétszakosság preferálása. Tartalmi téren a képesítési követelmények meghatározása, formai vonatkozásban a kreditrendszer bevezetése a cél. Mindehhez a normatív támogatás rendszere biztosítja a hátteret.

*

A második napon két szekcióban folytatta munkáját a konferencia: *A közművelődésben* dr. Rubo (debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem művelődéstudományi és felnőttnevelési tanszéke vezetőjének irányításával, a könyvtárosiban dr. Sebestyén Györgynek, az Eötvös Loránd Tudományegyetem könyvtár- és információtudományi tanszékvezetőjének vitaindító előadását követően tárgyalták meg a résztvevők a kreditrendszer bevezetésével kapcsolatos feladatokat és sajátos problémákat a két szakterületen.

A könyvtárosi szekció munkájában részt vett dr. Pálvölgyi Mihály a szombathelyi Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola, dr. Sonnevend Péter és Mándl Erika a kaposvári Csokonai Vitéz Mihály főiskolai kar, Endresz Katalin a Zsámbéki Katolikus Tanítóképző Főiskola, dr. Goda Éva a debreceni Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola, Torzsai Tamás és Masler Jenő az esztergomi Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola képviselőiben.

Sebestyén tanár úr átfogó, ugyanakkor a részletekre is kitérő, igen informatív bevezető előadása foglalkozott az ELTE bölcsészettudományi szakág képesítési követelményei kidolgozásának szempontjaival, különös tekintettel a kreditértékeknek a bölcsészettudományi (nem tanári) tanulmányokhoz való hozzárendelésére, valamint az egyetemi és főiskolai képzés tartalmi és formai megfeleltetésének kérdéseire.

Magyarországon jelenleg három intézményben folyik könyvtáros-informatikus képzés egyetemi szinten: Budapesten az ELTE Bölcsészettudományi Karán 50 éve, Debrecenben a KLTE Matematikai Intézetének szervezeti keretében, és legújabban a szegedi JATE-n, a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolával együttműködésben. Főiskolai szinten ugyanez négy tanárképző főiskolán történik: Budapesten az ELTE Tanárképző Főiskolai Karán, Szombathelyen, Nyíregyházán és Egerben, valamint több tanítóképző főiskolán, így Kaposváron, Debrecenben, Baján, Zsámbékon és Esztergomban (ez utóbbi helyen nem önálló szakként, hanem a művelődésszervező szak specializációjaként, könyvszakmai képzéssel kombinálva).

Az ELTE-n nappali és kiegészítő tagozaton három szakirányban (történeti, informatikai, menedzser) képeznek könyvtárosokat.

Az átjárhatóság „de facto” eddig is megvolt – bizonyos korlátokkal – a tanárképző főiskolák és az egyetemek között, ezt a kreditrendszer lényegében „de jure” is elismeri.

A szakos képesítési követelmények kidolgozása és a kreditrendszerhez történő adaptálása céljából munkacsoport alakult, amelynek javaslattevője Monok István, a szegedi JATE tanszékvezetője (majd az OSZK főigazgatója is), tagjai: Sebestyén György (ELTE), Bényei Miklós (KLTE), Kis-Tóth Lajos (egri Esterházy Károly Tanárképző Főiskola), Szabó Sándor (ELTE Tanárképző Főiskolai Kar) és Pálvölgyi Mihály (szombathelyi Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola).

A munkacsoport 1999. január 28-i kelettel a következő képzési célt fogalmazta meg:

„Olyan könyvtári és tájékoztatási szakemberek képzése, akik korszerű könyvtári és informatikai elméleti, gyakorlati és történeti ismeretekkel rendelkeznek, s ezek birtokában képesek a különböző könyvtártípusok, valamint a szaktájékoztatási feladatokat végző intézmények, vállalatok, intézményi részlegek felső szintű képzettséget igénylő munkaköreinek ellátására.

A végzett hallgatók képesek lesznek a különböző információhordozók, a külföldi és a hazai, a magyar és az idegen nyelvű dokumentumok gyűjtésére, analitikus és szintetikus feldolgozására, tárolására és rendszerezett, szervezett közreadására; a könyvtári munka és tájékoztatási tevékenység szervezésére és fejlesztésére, a hazai és külföldi kapcsolatok építésére, könyvtári és információs intézmények, szervezetek vezetésére, irányítására, menedzselésére. Felkészültek lesznek az információk társadalmi hasznosítására, információs szolgáltatások előállítására, tervezésére, szervezésére és működtetésére, számítógépes szakirodalmi információs rendszerek alkalmazására, adaptálására és fejlesztésére; az információs politika irányításában az információ gazdaságtanának, pénzügyi és jogi szabályozásának, valamint szabványosításának a végzésében való részvételle.”

Az oklevélben szereplő végzettség főiskolai szinten „könyvtáros informatikus”, egyetemi szinten „okleveles könyvtáros informatikus”.

A képzési idő mind a főiskolán, mind az egyetemen 8 félév (a főiskola esetében ezt a kétszakosság indokolja).

Mindkét oktatási szint esetében vannak olyan stúdiumok, amelyek általánosan kötelezőek ugyan, de nem diszciplinárisak, illetőleg – a főiskolai szinten – közősek a másik szakkal, így a szakmai kreditek kiszámításánál nem vehetők figyelembe.

A főiskolai és az egyetemi képzési szint egybevetése a kredit tükrében:

	FŐISKOLA	EGYETEM
<i>Szakos összóraszám:</i>	1200	1350
<i>Diszciplináris kredit:</i>	98	150
<i>Ebből</i>		
<i>a szakdolgozatra eső kredit:</i>	15	25
<i>az egy szigorlatra eső kredit:</i>	2	4
<i>az összes szigorlat kreditmennyisége:</i>	4	8
<i>az előadásokhoz rendelt kreditek mennyisége:</i>	33	58
<i>a szemináriumokhoz rendelt kreditek mennyisége:</i>	36	49
<i>a gyakorlatokhoz rendelt kreditek mennyisége:</i>	10	10
<i>A kontakt órák átszámítási kulcsa munkaórára:</i>	1:2	1:3
<i>Az elméleti és a gyakorlati stúdiumok aránya:</i>	41/59%	50/50%
<i>A képzés főbb tanulmányi területei és azok aránya:</i>		
– <i>alapozó ismeretek:</i>	15% – 15 kreditpont	16% – 24 kr.pont
– <i>szakmai ismeretek:</i>	75% – 73 kreditpont	77,4% – 116 kr.pont
– <i>szakmai gyakorlat:</i>	10% – 10 kreditpont	6,6% – 10 kr.pont
<i>Összesen:</i>	100% – 98 kreditpont	100% – 150 kr.pont

A diszciplináris tárgykörök heti óraszama és kreditértéke

<u>Alapképzés</u>				
Bevezetés a könyvtári és informatikai ismeretekbe	26	2 kredit (előadás)	26	3 kredit
A kommunikációelmélet alapjai	16	1 kredit (előadás)	16	1 kredit
Olvasásszociológia, -pedagógia, -pszichológia	26	2 kredit (előadás)	46	6 kredit
	36	2 kredit (szeminárium)	–	–
A számítástechnika alapjai	46	4 kredit (szeminárium)	46	5 kredit
Írás-, könyv- és sajtótörténet	46	4 kredit (előadás)	66	9 kredit

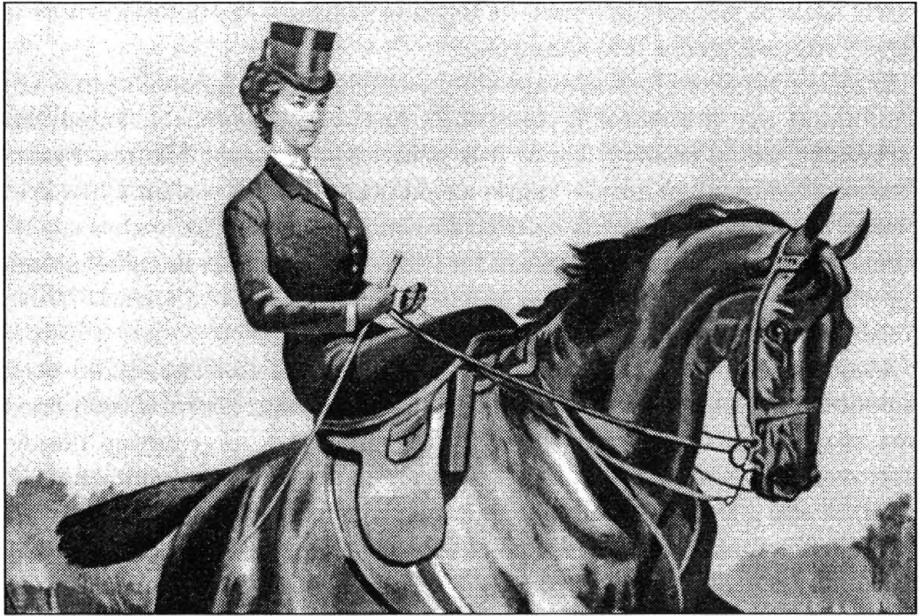
	FŐISKOLA		EGYETEM	
Szakmai ismeretek				
Dokumentumleírás	2ó	4 kredit (előadás)	4ó	6 kredit
	6ó	4 kredit (szeminárium)	4ó	6 kredit
Osztályozási rendszerek, információkereső nyelvek	2ó	4 kredit (előadás)	4ó	6 kredit
	6ó	4 kredit (szeminárium)	4ó	6 kredit
Könyvtáratan	2ó	4 kredit (előadás)	4ó	6 kredit
	6ó	4 kredit (szeminárium)	6ó	6 kredit
Könyvtári menedzsment	2ó	2 kredit (előadás)	2ó	3 kredit
	2ó	2 kredit (szeminárium)	2ó	3 kredit
Tájékoztató, információforrások	2ó	4 kredit (előadás)	4ó	6 kredit
	6ó	4 kredit (szeminárium)	4ó	5 kredit
Információelmélet, adatbázis-építés, könyvtárgépesítés	2ó	4 kredit (előadás)	4ó	6 kredit
	6ó	4 kredit (szeminárium)	4ó	6 kredit
Információs rendszerek és történetük	2ó	2 kredit (előadás)	4ó	6 kredit
	2ó	2 kredit (szeminárium)	4ó	6 kredit
Szakszeminárium	6ó	6 kredit (szeminárium)	9ó	6 kredit
400 órás gyakorlat különböző könyvtár típusokban	10ó	10 kredit (gyakorlat)	10ó	10 kredit

A kötelező szigorlatok száma mind a főiskolai, mind pedig az egyetemi képzésben 2, és pedig:

- Könyvtár I.: történeti alapok, dokumentumleírás, könyvtáratan, osztályozás;
- Könyvtár II.: tájékoztatás, könyvtári menedzsment, informatikai tárgyak.

Mint a fentiekből látható, a főiskolai és az egyetemi szintű képzés tárgykörei azonosak, eltérés a megközelítés-, illetve a tárgyalásmódban van: az egyetemi szintű képzésben a tudományos, elméleti igényű tárgyalásmód nagyobb súlyt képvisel, egyben az önálló kutatómunkára való felkészítés és a nemzetközi kitekintés elősegítése is. A bölcsészettudományi szakág képesítési követelményeit kidolgozó bizottság állásfoglalása szerint a két képzési szint közös ismeretanyaga a főiskolai képzés tananyagának 70-80%-át, az egyetemi képzésének 60-70%-át teszi ki. Az intézmények szabadságfoka lehetővé teszi, hogy a kötelezően közös alapozó és szakmai ismereteken túl a hallgatók plusz tehervállalásával különböző irányú specializációk is induljanak, mint pl. iskolakönyvtárosi, informatikai, könyvtártörténeti stb.

Amennyiben a könyvtáros-informatikus szakos képesítési követelmények javasolt szövege elfogadást nyer és hatályossá válik, mind az intézmények (tanszékek), mind pedig a hallgatók számára egyértelműbbé lesznek az intézmény-, illetve a szintváltás és az áthallgatás feltételei. Megoldatlan marad viszont a tanítóképző főiskolákon folyó könyvtárosképzés viszonya a tanárképző főiskolákon, illetve az egyetemeken folyóhoz, valamint a képesítési követelményekben javasolt etalonokhoz viszonyítva. A gondot nem az okozza, mintha a tanítóképző főiskolák egy harmadik felsőoktatási szintet képviselnének (a magyar felsőoktatási intézményi struktúra csak kettőt ismer: egyetemet és főiskolát), és többnyire még az sem, hogy az azokon folyó képzés színvonala feltétlenül alacsonyabb lenne, hanem elsősorban a mennyiségi faktorok egybevetése teremt számukra kedvezőtlen helyzetet. Bár már a legtöbb tanítóképző főiskola nem tiszta profilú: a tanító szakkal szakpárban más szakos képzést is folytat, a tanítóképzés tartamának nyolc félévre történt felemelése és az ún. műveltségi területek kötelező felvétele (a NAT korábban deklarált céljainak megfelelően a 6–12 éves korosztály számára képeznek pedagóg-

gusokat) szinte lehetetlenné teszi, hogy a főiskolák számára előírt kreditmennyiség megszerzését biztosítani tudják hallgatóik számára. Nehezen indokolható, hogy míg a tanárképző főiskolákon 8 félév alatt két szakból szerezhettek diplomát a hallgatók, és elegendő órakeret marad a könyvtáros-informatikus szak elvégzéséhez szükséges kreditmennyiség megszerzésére, addig a tanítói szak igen magas képzési ideje alatt ez nem lehetséges, és így a végzett hallgatók csak tanárképző főiskolákon egészíthetik ki tanulmányaikat, ami jogi értelemben nem jelent magasabb szintű végzettséget, így a vonzereje is mérsékelt. Az egyetem kiegészítő tagozata eddig sem tanúsított fogadókézséget irántuk, és ez a jövőben még inkább erősíteni fogja a tanítóképző főiskolákon folyó könyvtárosképzés zsákutca jellegének a veszélyét. Érdeemes volna ennek a jelentős számú intézményt és még inkább hallgatót érintő képzési formának a szerepét, helyzetét és lehetőségeit újra-gondolni.

Hadd tegyem hozzá: intézményünk, az esztergomi VJTKF még sajátosabb helyzetben van, mert könyvtáros-könyvszakmai képzést a művelődésszervező szak egyik specializációjaként folytat, bár ezidőszerint nem a tanítói, hanem a kommunikáció (újságírás) szakkal szakpárban.

Torzsi Tamás

Felhasznált dokumentumok:

RÉFFY József: Kreditrendszer. – Miről beszéljenek az OKT tagjai az intézmények meg-látogatásakor? Bp. 1999. Sokszorosítottványok.

Szakos képesítési követelmények javasolt szövege: Könyvtáros informatikus. Javaslatte-vő: MONOK István. 1999. jan. 28.

A bölcsészettudományi szakág képesítési követelményeit kidolgozó munkabizottság (iránymutatása). Bp. 1999. jan. 14.

Szükségszerű változások az állományvédelemben – okok, célok és következmények 1960–2000*

A könyvtári állományvédelem fogalmának, tartalmának és terjedelmének változása

Mi az oka annak, hogy a könyvtári állományvédelem fogalma, tartalma és terjedelme olyan sokat változott az utóbbi ötven-hatvan évben?

A változások lényegét röviden a következőképpen fogalmazhatjuk meg. Míg az 1960-as évekig a könyvtári állományvédelem – a rovarok és a penészedés elleni védekezés szükségességének mindenkor felismerése és hangsúlyozása mellett – először szinte egyedül a könyvkötést majd a könyvkötést és a restaurálást jelentette, a változások arra irányulnak, hogy a fő hangsúly az optimális raktári és használati környezet kialakításán, valamint azon legyen, hogy a használat során az ember által okozott kárt, ami arányában a legnagyobb szokott lenni, a lehető legkisebbre csökkentsék.

(1. melléklet) A régebbi szemléletmód és gyakorlat szerint a beavatkozás tisztán *technikai* jellegű; a kötés és restaurálás során az állományegységeket *egyenként* kezeli az erre a feladatra kiképezett, szűkkörű, a könyvtárosoktól meglehetősen *elkülönülő* technikai személyzet. A könyvtárosokra csak a köttetni és restauráltatni szükséges egységek kiválasztása hárul, valamint esetleg annak figyelemmel kísérése, hogy nem lép-e föl penész vagy rovarfertőzés a raktárban; amennyiben ugyanis föllép, intézkedni kell a megszüntetéséről és a fertőtlenítésről. Az ilyen típusú állományvédelemnek elsősorban a *már bekövetkezett károsodás helyreállítása* (kötésvjavítás, átkötés, restaurálás, fertőtlenítés és kisebb mértékben a megelőzés a célja, például az első bekötés, a rovarok bejutásának és kártételének megakadályozása által).

A változó szemléletmód és gyakorlat szintén főleg technikai elemeket tartalmaz (pl. a környezeti paraméterek mérése és szabályozása, fizikai védelem biztosítása az állományegységeknek) de azok az állomány egészére vagy nagy részeire *egyszerre* hatnak, és *intézkedések együtteseként* jelennek meg. Megvalósításukhoz szükséges a könyvtári vezetők és a *személyzet szélesebb körének* – a különböző munkaterületeken dolgozó könyvtárosoknak, raktári dolgozóknak, könyvkötőknek, restaurátoroknak, reprográfiai munkatársaknak – *állományvédelmi képzése* és

* Elhangzott a PNYME Restaurátor szakosztályának 20 éves jubileuma alkalmából rendezett, „Megelőzés, restaurálás, etika” című konferencián.

összehangolt, tervszerű irányító és kivitelező munkája. Az ilyen típusú állományvédelem elsődleges célja a károsodások megelőzése; a helyreállításban is a konzerválás kerül célként előtérbe.

A változások folyamatának történeti áttekintése

(2. melléklet) Az 1930-as években Európában, Rómában alapították meg az első központot, az Alfonso Galloról elnevezett intézetet könyvek restaurálására és a restaurálással kapcsolatos kutatásra. A könyvtárakban ebben az időben könyvkötészetek működnek, és a könyvtárosoknak a könyvkötés elemeit tanítják. Az USA-ban William Barrow feltalálja a műanyag fóliával, gép segítségével történő papírerősítést, a laminálást.

Az 1940-1960-as években több, régi állománnyal rendelkező európai könyvtárban kezdenek restaurálással foglalkozni, majd egyre több helyen létesítenek az egyes darabok kezelésére restauráló műhelyt. A kézi restaurálási technikák finomodnak, és újabb, esetenként gépi technikák is megjelennek. Az USA-ban az 50-es években és a 60-as évek elején Barrow kiterjedt vizsgálatokat végez a könyvpapírok savtartalma és tartóssága közötti összefüggések kutatására, és kísérleteket folytat a savas papírok savtalanítására, valamint a modern tartós papír előállítására. Barrow vizsgálati eredményei ösztönzik a tömeges papírsavtalanítás lehetőségének kutatását, majd ennek nyomán kísérleti savtalanító berendezéseket építenek, elsősorban az USA-ban.

Az 1966-os firenzei árvízről károsodott nagy mennyiségű könyvtári és levéltári anyag helyreállítása nemzetközi összefogással kezdődött, és ez igen nagy hatással volt világszerte a restauráló munka szervezésének és a restaurálási technikáknak a fejlődésére, valamint a természeti csapásokra való felkészülés fontosságának felismerésére. Valószínű, hogy döntő szerepe volt a szemléletmód megváltozásában, vagyis abban is, hogy a gondolkodás és a gondoskodás az egyes darabokról fokozatosan az állományok egészére tevődik át.

Ebben az időben *mindenhol jellemző* a könyvtári állományok használatának, igénybevételének és ezáltal károsodásának növekedése, valamint a 60-as években azt is kezdték felismerni, hogy a nagy facsiszolat tartalmú, savas, törékeny papírra nyomtatott újságok és könyvek óriási tömegeit nem lehet a lapok egyenkénti restaurálásával rövid idő alatt, a dokumentumok teljes pusztulása előtt megmenteni. Ez vezetett ahhoz, hogy az 1960-as években több országban megkezdődött a könyvtári anyagok *állományvédelmi mikrofilmzése*. Ez volt az első olyan állományvédelmi módszer, amellyel aránylag gyorsan lehetett nagyobb mennyiségű dokumentumot – egy új hordozón – hozzáférhetővé tenni, és ugyanakkor az eredeti dokumentumot a használatától megkímélni, és ezáltal hosszabb időre megóvni a használat *során* bekövetkező pusztulástól.

(3. melléklet) A 70-es évek több területen minőségi és mennyiségi változásokat hoztak:

- főleg Európában, de az USA-ban és Kanadában is új, önálló vagy a nemzeti könyvtárhoz, illetve levéltárhoz tartozó restauráló és kutató központokat létesítettek (pl. Madrid, Párizs, Amszterdam, Washington, Ottawa);
- a kézi restaurálás technikai színvonala tovább emelkedett;

- a nagy mennyiségben végezhető restaurálás iránti igény növekedésével kialakultak, fejlődtek és terjedtek egyes fél-tömeges és tömeges eljárások, elsősorban a nedves kezelések, valamint a papírjavítás és -erősítés területén;
- létrejöttek és aktivizálódtak a restaurátorok szakmai szervezetei; gyakoribbá váltak a szakmai konferenciák; új folyóiratok és más szakmai publikációk jelentek meg; több országban megkezdődött – különböző szinteken – a papír- és könyvrestaurátorok képzése. Mindez a szakmai ismeretek és információk угрásszerű mennyiségi növekedéséhez és világméretű elterjedéséhez vezetett;
- változások történtek a restaurálási etikában.

(4. melléklet) Az 1980-as és 90-es évekre jellemző az állományvédelmen belül a *hangsúlyok eltolódása* és a lehetőségek *választékának* soha nem látott mértékű *kiszélesedése*:

- a kötés nélküli könyvekhez egyszerű, *olcsóbb kötési technológiákat*, a bőr- és vászonkötések *javításához új*, termelékenyebb *technikákat* alakítanak ki;
- a *restaurálási etika* abban az irányban *módosul*, hogy nem kell mindent restaurálni, és restaurálás esetén a lehető legkisebb beavatkozást kell csak végezni;
- az elvégzett *állományvédelmi felmérések* adatai alapján látható lett, hogy a savas, törékennyé váló papírok és a károsodott kötések nagy mennyiségeinek kijavítására, megerősítésére, restaurálására nagyon hosszú időre volna szükség. Ez alatt az idő alatt az állomány többi része is károsodik, ha nem gondoskodnak valami módon az egész állomány védelméről. Ezáltal a *sorrend is megfordul*: először kellene az egész állomány védelméről gondoskodni, és csak utána vagy esetleg – ha van rá lehetőség – ezzel párhuzamosan foglalkozni a legértékesebb és/vagy a legjobban károsodott és keresett dokumentumok helyreállításával. Az állományok állapotára és a károsodások okaira vonatkozó adatok és felismerések a *könyvtárosok körében* is kezdtek *ismertté* válni, ahogy a restaurátorok és a kutatók által terjesztett információk hozzájuk is elértek;
- a szemlélet változása abban a felismerésben is jelentkezik, hogy egy tudományos könyvtárban nemcsak a kéziratok és az unikális vagy a régi, ritka könyvek és más dokumentumok, hanem az állomány mint egész is értékes lehet művelődéstörténeti vagy szakmatörténeti szempontból és a kutatók számára;
- a tömeges papírkezelési eljárások kifejlesztésére és a restaurálás eddig megoldatlan kérdéseire irányuló *kutató és fejlesztő tevékenység egyre kiterjedtebb*; a restaurálási kutató intézeteken kívül magáncégek, egyetemek, ipari kutató intézetek is foglalkoznak új papirrestaurálási technológiák kialakításával és be rendezések gyártásával (37). Ugyanakkor nő a könyvtáraknál, levéltáraknál, múzeumoknál és az egyetemeken-főiskolákon létesülő kísérleti és kutató helyek száma is. A kutató intézetekben, könyvtárakban, levéltárakban és múzeumokban egyre *többet foglalkoznak az állományok egészét érintő olyan kérdésekkel is*, mint pl. az optimális klímaviszonyok; a fény, az UV-sugárzás és a légszennyező anyagok hatása a könyvtári anyagokra; légkondicionáló és levegőtisztító rendszerek létesítése; a könyvtári tároló eszközök anyagainak és szerkezetének optimalizálása; fertőtlenítés nem-mérgező anyagokkal és a könyvraktárakban valamint a kiállításokon uralkodó állományvédelmi körülmények vizsgálata és azok javítása;

- az utóbbi két évtizedben egyes könyvtárakban bekövetkezett *tűz- és vízkárok* nyomán világszerte terjed a felismerés, hogy minden intézményben el kell készíteni a *katasztrófa*-megelőzési, az arra való felkészülési és az azutáni helyreállítási *tervet*, és hogy a terv szerint végzett tevékenységgel csökkenthető a károsodások bekövetkezésének valószínűsége és a károk nagysága;
- különféle – néhol országos vagy regionális – könyvtári és levéltári *állományvédelmi programok* indulnak; a korábbiakat folytatják vagy kiterjesztik.

A programok elemei közé tartozik a könyvek, hírlapok, folyóiratok, levéltári iratok mikrofilmzése; könyvek, újságok és kéziratok tömeges savtalanítása; a sérült kötetek és a kötés nélküli, sérülékeny egységek savmentes tároló eszközökbe helyezése; a raktári körülmények és a raktározási mód javítása; a könyvtári dolgozók állományvédelmi képzésének megindulása részben (kisebb mértékben) a képző intézményekben, részben a könyvtárakban. A könyvtári számítógépes hálózatok kiépülésével és az állományok egyes részeiben a digitalizálás elindulásával az elérhetőség és a hozzáférés eddig nem látott mértékű kiterjedése és ugyanakkor az eredeti megkímélése szélesebb körben válik lehetővé.

Miért hatékonyabb a megelőző állományvédelem mint a helyreállítás?

(5. melléklet) Az előbbieken vázolt változásoknak és új felismeréseknek a következménye az egyre hangsúlyosabbá váló új szemléletmód, amely tudatában van annak, hogy a *megelőző állományvédelmi módszerek komplex alkalmazásának nagyobb a hatékonysága*. A nagyobb hatékonyság három, egymással szorosan összefüggő fontos tényezőben – az *idő*, a *mennyiség* és a *költségek* – érzékelhető.

a) Az *időnek* mind a könyvtári anyagok károsodása, mind a megóvásuk szempontjából fontos szerepe van. Az *idő*, amely *alatt* a különböző anyagokból készült dokumentumok *károsodnak*, az *anyagok összetételétől* és *készítésük technológiájától*, a dokumentumok tárolásának *körülményeitől* és *módjától*, valamint *használatuk gyakoriságától* és *módjától* függ. Ha a könyvtári állományt a károsodást lassító körülmények között, megfelelő tároló eszközökben tartják, védik a lopástól és amennyire lehet az elemi csapások bekövetkezésétől meg azok következményeitől, ugyanakkor a nem túlságosan gyakori használat (olvasás, másolás, kiállítás, szállítás stb.) során a legnagyobb gondossággal járnak el, akkor *hosszabb idő* múlva következnek be azok a károsodások, amelyek ellenkező esetben néhány év alatt végbemennek. A *megelőző állományvédelem* módszereinek alkalmazásával tehát *később* jutnak a dokumentumok abba az állapotba, amikor helyreállító kezelést kell alkalmazni.

Az *idő* mint a *károsodott dokumentumok helyreállítására fordított idő* is fontos tényező. A *helyreállítás időigényes* tevékenység: egy dokumentum esetében egy-két órától több száz óráig terjedhet. Ha egy könyvtárban az állományvédelem csak az időigényes helyreállítást jelenti, akkor az állomány nagy része állandóan károsodott állapotban lesz, és a nem elég gondos használat miatt egyre rosszabb állapotba kerül, amely állapot helyreállításához azután

még több időre lesz szükség. Ezért ez az állományvédelmi szemlélet az állományvédelem csődjéhez vezet.

Végül egy harmadik értelemben is tekinthetjük az idő és az állományvédelem két módjának kapcsolatát. A *megelőző állományvédelem* módszereinek érvényesítése *egyidejűleg és a jövőben is folyamatosan jótékony hatással van arra az állományra vagy állományrészre, annak minden darabjára, amelynél azokat alkalmazzák. A helyreállítás viszont – mivel az alkalmazott eljárások többsége egyenkénti kezelést jelent – az állományegységeken csak időben egymás után végezhető, tehát nagyon elhúzódhat, és mindig csak követni tudja a károsodást. Ugyanakkor a helyreállított egységek ismét károsodhatnak, ha nem megfelelő tárolási és használati körülmények közé kerülnek vissza.*

- b) Az idővel kapcsolatban elmondottak utalnak az egyidejűleg állományvédelemben részesíthető *állományegységek mennyiségére* is. Egy könyvtár állományának mondjuk 50000 egysége szorul valamilyen fajta helyreállító kezelésre. Az *50000 darab egyenkénti helyreállítása tíz-hús évét is igénybe vehet. A megelőző védelem* formáinak alkalmazásával viszont lényegesen *rövidebb idő alatt lehet jótékony vagy legalább a további károsodást meggátoló hatást elérni több százezer vagy millió, még nem vagy kevéssé károsodott állományegység-nél.*
- c) A védelem különböző módjai különböző *költségráfordítással* járnak, és különböző mennyiségű állományegységet lehet velük adott idő alatt megvédeni. Az egy helyreállított egységre eső munkaidő, ennél fogva a munkadíj nagy, ezért a *helyreállítás fajlagos költsége magas*, és károsító körülmények között a helyreállítás hosszabb távon sokszor hiábavalónak bizonyul. A *megelőző – ún. passzív – állományvédelem* egyes módszerei először nagyobb egyszeri beruházási költséggel járnak, ez azonban nagyobb állományok összes egysége között elosztva *kisebb fajlagos költséget jelent* mint a helyreállítása. A megelőző védelem technikai közül egyesek egyszeri beruházással és folyamatos karbantartással hosszú ideig biztosítják a védelmet, míg mások működtetésének és fenntartásának további, folyamatos és sokszor nagy költsége van. Azt azonban, hogy belátható időn belül jelentős mértékben javuljon az állomány használhatósága, csökkenjen a károsodás sebessége, olcsóbb és kisebb mennyiségű legyen a jövőbeli helyreállítás, és hogy az állomány egyáltalán fennmaradjon a jövő kutatói számára, csak a megelőző állományvédelem alkalmazásával lehet elérni.

A kiszélesedett tartalmú és hatókörű könyvtári állományvédelem megvalósításának egyik sarkalatos feltétele az, hogy mind a könyvtárak irányítói, mind az állományért felelős, azzal dolgozó munkatársak felismerjék és elismerjék az állományvédelem jelentőségét, valamint hogy annak minden szempontját megértsek. Meg kell ismerniük az állományvédelem különböző lehetőségeit és határait éppúgy, mint a módszereit. Képesse kell válniuk arra, hogy úgy alkalmazzák ezeket a módszereket, hogy figyelembe veszik a gyűjtemény jellegét, a fontossági sorrendet és az állományvédelmi követelményeket éppúgy, mint a használók igényeit.

Idén márciusban az Országos Széchényi Könyvtárban tervezzük elindítani az állományvédelmi alapismeretek tanfolyamait különböző könyvtár típusok könyvtárosai számára.

(6. melléklet) A 20 órás tanfolyamok a következő témákkal foglalkoznak: a könyvtári állományvédelem fogalma, jelentősége, helye és szerepe az intézményben; a könyvtáros szerepe és felelőssége az állományok védelmében; a könyvtári dokumentumok anyagainak összetétele, tulajdonságai és károsodásai; az állományvédelem területei (megelőzés, helyreállítás) és alapvető módszerei; az állományvédelemben használt anyagok és technológiák minőségének jelentősége, gyakorlati alkalmazásuk módja; a környezeti körülmények mérése és a penész- és rovarfertőzöttség ellenőrzése a raktárban; a megelőző állományvédelem módszerei a könyvtári munka különböző területein; egyszerű tárolóeszközök készítése; az eredeti dokumentumok állapotának és használhatóságának értékelése; a tervezés és döntéshozatal alapjai az állományvédelemben; a katasztrófa-tervek készítésének elemei és teendők váratlan események (tűz- és vízkár) bekövetkeztekor; konzultáció állományvédelmi problémákról és azok lehetséges megoldásáról.

Összefoglalva: az állományvédelmi filozófia legfontosabb változása az elmúlt években az az elmozdulás volt, ami a pusztán technikai beavatkozástól a megelőző védelem felé történt, valamint az, hogy szükségessé vált a könyvtárakban az állományvédelmi koncepció és terv kialakítása. Ennek hatékony megvalósítása érdekében az állományvédelem szervezésének, irányításának nagyobb hangsúlyt kell kapnia. Ehhez szükség van arra a szemléletváltozásra, hogy a könyvtárosok az állományvédelmet a könyvtári munkafolyamat integráns részének, ismereteit pedig a könyvtárosi ismeretek körébe tartozónak tekintsék és elsajátítsák.

Kastaly Beatrix

1. melléklet

a KORÁBBI	az ÚJ
Állományvédelmi szemlélet és gyakorlat	
– célja elsősorban a már bekövetkezett károsodások helyreállítása	– elsődleges célja a károsodások létrejöttének megelőzése
– a beavatkozás pusztán technikai, és kevés fajta lehetőség van	– az alkalmazott módszerek technikai jellegűek, de sokkal több a lehetőség
– általában csak egyenkénti kezelés valósul meg	– a beavatkozás sok egyszerre egyszerre van jótékony hatással
– a könyvtár egészét tekintve, a tevékenységek nincsenek összehangolva	– az állomány védelme tervszerű, összehangolt intézkedésekben és tevékenységben jelentkezik
– a könyvtárosok többsége nem kap rá képzést , és nem tekinti feladatának	– jellemző a szélesebb könyvtárosi kör állományvédelmi képzése és felelősségvállalása
– „ez a könyvkötők és restaurátorok dolga”	– a gyűjteményekért felelős könyvtárosok aktív közreműködése nélkül nincs sikeres állományvédelem

2. melléklet

KÜLFÖLDÖN	MAGYARORSZÁGON
<p>1930 – 1940-es évek</p>	
<p>Könyvtárakban: könyvkötészetek működnek és védekezés a rovar-fertőzés és a penészedés ellen; könyvtári könyvkötők autodidakta restaurátorként is dolgoznak; az első könyvtári és levéltári restaurátor műhelyek létesítése;</p>	
<p>– Róma, Gallo Intézet: könyvrestaurálás, kutatás</p> <p>– USA: laminálás feltalálása</p>	<p>– 1949: Magyar Országos Levéltár restauráló műhely</p>
<p>1950 – 1960-as évek</p>	
<p>A kézi restaurálási technikák fejlődése és finomodása</p>	
<p>– újabb gépi technikák, pl. a papíröntés megjelenése</p> <p>– USA kutatások: a papír savassága, a tömeges savtalanítás és a tartós papír gyártása</p>	<p>– 1960-as évek eleje: Országos Széchényi Könyvtár restauráló műhely</p>
<p>1966: firenzei árvíz; hatása a restaurálás fejlődésére</p> <p>Az igénybevétel és a károsodás növekedése; az állományvédelmi mikrofilmezés elindulása (újságok, iratok)</p>	

3. melléklet

KÜLFÖLDÖN	MAGYARORSZÁGON
1970-es évek	
<ul style="list-style-type: none"> – új restauráló és kutató központok és műhkelyek – tömeges és fél-tömeges eljárások létrejötte – megindul a papír- és könyvrestaurátorok képzése 	<ul style="list-style-type: none"> – 1972-től: restaurálási kutatások az OSZK-ban – 1974: a főiskolai tárgyrestaurátor képzés keretében – 1981-től: könyv- és papírrestaurátorok közép- majd felsőfokú szakképzése (OSZK) – új restauráló műhelyek a 70-es évek végétől
A kézi restaurálás technikai színvonalának további emelkedése	
<ul style="list-style-type: none"> – sokasodnak a restaurátorok szakmai szervezetei, konferenciái, folyóiratai az információk mennyiségi növekedése és elterjedésük 	<ul style="list-style-type: none"> – 1980: létrejön a Restaurátor csoport és csatlakozik a PNYME Papíripari szakosztályához; restaurátorok külföldi tanulmányúttjai és részvételük konferenciákon
Változások a restaurátori etikában	

4. melléklet

KÜLFÖLDÖN	MAGYARORSZÁGON
<p>1980 – 1990-es évek</p>	
<p>A hangsúlyok eltolódása és az állományvédelmi módszerek választékának kiszélesedése</p>	
<ul style="list-style-type: none"> – olcsóbb, egyszerűbb kötési és kötészjavítási technikák – állományvédelmi felmérések elvégzése → az egész állomány érdekében változik a sorrend – állományvédelmi programok készülnek és indulnak nő az irányítás fontossága – egyre több helyen kutatják az új restaurálási és megelőzési lehetőségeket – katasztrófa-tervek készülnek könyvtárakban és levéltárakban – megkezdődik a könyvtári és levéltári dolgozók állományvédelmi képzése – a digitalizálás új hozzáférési lehetőségeket teremt és új problémákat hoz 	<ul style="list-style-type: none"> – egyes esetekben kötés helyett doboz és téka – felmérések könyvtárakban és levéltárakban; egyes gyűjteményekben új tárolóeszközök alkalmazása – tervezés indul az OSZK-ban és az Országos Levéltárban – OSZK a Papíripari Kutató Intézettel; Magyar Országos Levéltár <p>1998–99: szemináriumok az ELTE-n, 1999: az Országos Levéltárban, 2000: az OSZK-ban külső és saját munkatársak részére</p>

5. melléklet

A HATÉKONYSÁG ÉS AZ IDŐ

1. A KÁROSODÁS IDEJE FÜGG:

- az anyagok összetételétől
- az anyagok készítésének technológiájától
- a dokumentumok tárolásának körülményeitől
- a használat gyakoriságától és módjától

ha ezek megfelelőek (= **megelőző védelem**), a nagyobb **károsodás később** következik be

2. A MEGÓVÁSRA FORDÍTOTT IDŐ

- a **helyreállítás időigénye nagy**

- **csak helyreállítással** nem lehet győzni az állomány védelmét:

a károsodott dokumentumok **menyisége egyre nő**, és állapotuk egyre **rosszabb lesz**

MEGELŐZÉSSSEL

EGYIDEJŰLEG **SOK**

dokumentum kezelhető

A JÓTÉKONY HATÁS A **JÖVŐBEN**
IS FENNMARAD

HELYREÁLLÍTÁSSAL

általában **EGY**

ami **ISMÉT**
KÁROSODHAT

A KÖNYVTÁRI ÁLLOMÁNYVÉDELMI ALAPISMERETEK
TANFOLYAM
TERVEZETT TÉMÁI

- Az **állományvédelem fogalma és helye** az intézményben; a **könyvtáros szerepe** az állomány védelmében;
- a könyvtári **dokumentumok anyagainak** összetétele, tulajdonságai és **károsodásai**;
- az állományvédelem területei és alapvető módszerei;
- az állományvédelemben használt anyagok és technológiák minőségének jelentősége, gyakorlati alkalmazásuk módja;
- a környezeti **körülmények mérése**, a **penész- és rovarfertőzöttség** ellenőrzése a raktárban;
- a **megelőző állományvédelem módszerei** a könyvtári munka különböző területein;
- egyszerű **tárolóeszközök** készítése;
- az eredeti dokumentumok **állapotának és használhatóságának értékelése**;
- a **tervezés és döntéshozatal** alapjai az állományvédelemben;
- a **katasztrófa**-tervek készítésének elemei és teendők váratlan események (tűz-, vízkár) bekövetkeztekor;
- **konzultáció** állományvédelmi problémákról és azok lehetséges megoldásáról.

Amerikai könyvtári hírek építkezésről, költségvetésről

Köztudott, hogy a *Magyar Könyvszemle* és a *Library Journal* (LJ) egyaránt 1876-ban indult, tehát 125 éve. (Az öröm mellett kicsi az öröm, hogy a kiváló hazai folyóirat idén a kisebb megszakítások következtében a 116., míg tengerentúli partnere a megérdemelt 125. évfolyamot kezdi.) Aki teheti, figyeljen mindkettőt. Az amerikaiból tallóznak az alábbiakban, feltételezve, hogy az nem mindenkihez jut el.

Építkezések, bővítések, felújítások

Az LJ decemberi száma összefoglalja az 1999. évi közművelődési és tudományos könyvtári építési tevékenység eredményeit. Az előbbieket csoportjában 195 beruházás valósult meg, összesen 565 millió dollár értékben. A 195-ből 77 teljesen új épületet, míg a fennmaradó 118 bővítést és felújítást jelentett, a költségeknek pedig 71%-át helyi forrásból (!) fedezték. A szövetségi kormányzat összesen 17 milliót áldozott e célra (az összes objektum negyedének megvalósításához járulva hozzá). A saját állami hozzájárulás sem számottevő, 39 millió szintet mutat. Tehát a felsőbb államigazgatási szintek együttesen 10%-os támogatást biztosítottak. Ennél az ajándékok, szponzori támogatások is többet hoztak, együtt 81 milliót. Következésképp a megyei és/vagy városi, más szóval a helyi irányítás feladatvállalása tényleg abszolút meghatározó a 428 milliójával. Miből sikerül ekkora összegeket a könyvtárakra szánni? – kérdezheti a meglepett (én meglepődtem!) magyar olvasó. Például helyi kötvénykibocsátásból és más korszerű pénzcsináló módszereknek köszönhetően. E jelenség mögött legalább két okot lehet sejteni. Egyrészt a helyi közigazgatás nem a legszegényebb „templomi egerekre” emlékeztet az amerikai valóságban. Másrészt ennek van másfél évszázados tradíciója: a helyi közösségek kezdték a múlt század közepén létrehozni nyilvános könyvtáraikat, s ehhez az országos irányítás a törvényi lehetőséget teremtette meg (hogy azután a konkrét helyi támogatási döntés sok esetben csupán a századforduló körül, A. Carnegie grandiózus könyvtárfejlesztési programjához kapcsolódón születt meg, arról egyszer talán érdemes külön beszámolni, annál is inkább, mert ennek átütő sikere nélkül sem az amerikai, sem az angol public library diadalmenete nem érhető meg igazán).

Lássunk néhány kiemelkedő építkezést közelebről is. Az Illinois állambeli Schaumburg városának 150 ezer lakosa számára 25,5 millióért épült egy 166,6 ezer négyzetláb (ez m²-ben úgy 15 ezer lehet). Az Indiana állambeli Carmel város 60 ezres lakosságának 23 millióból épült a 10 ezer m²-es könyvtár. Nagyobb bővítő

munkák zajlottak Clevelandben (34 millió, 24 ezer m²), Bostonban (20,6 millió, 6 e m²), felújították a New York Public Library Rose Reading Room-ját (13,2 millióért).

A 30 felsőoktatási könyvtárépítés és -bővítés (felújítás) együtt csaknem 300 millió dollárt ér. 11 új épület készült (pl. Central Missouri State University Library 30,5 millió dollárból 18 ezer m², Eastern Tennessee State University Library 28 millió dollárért szintén ilyen méretben). A többi bővítést és felújítást jelent: például az Észak-Karolina állambeli East Carolina Egyetem könyvtárát 30 millió fölötti összegből mintegy 14 ezer m²-rel bővítették, miközben az eddigi 11 ezer m²-t is felújították; a Connecticut Állami Egyetem könyvtárára 40 milliót szántak (1,5 ezer m² bővítés, 36 ezer m² felújítás). Előbbinek most 1900, utóbbinak 2330 olvasói helye van. (1,5 illetve 2,5 milliós állomány mellett).

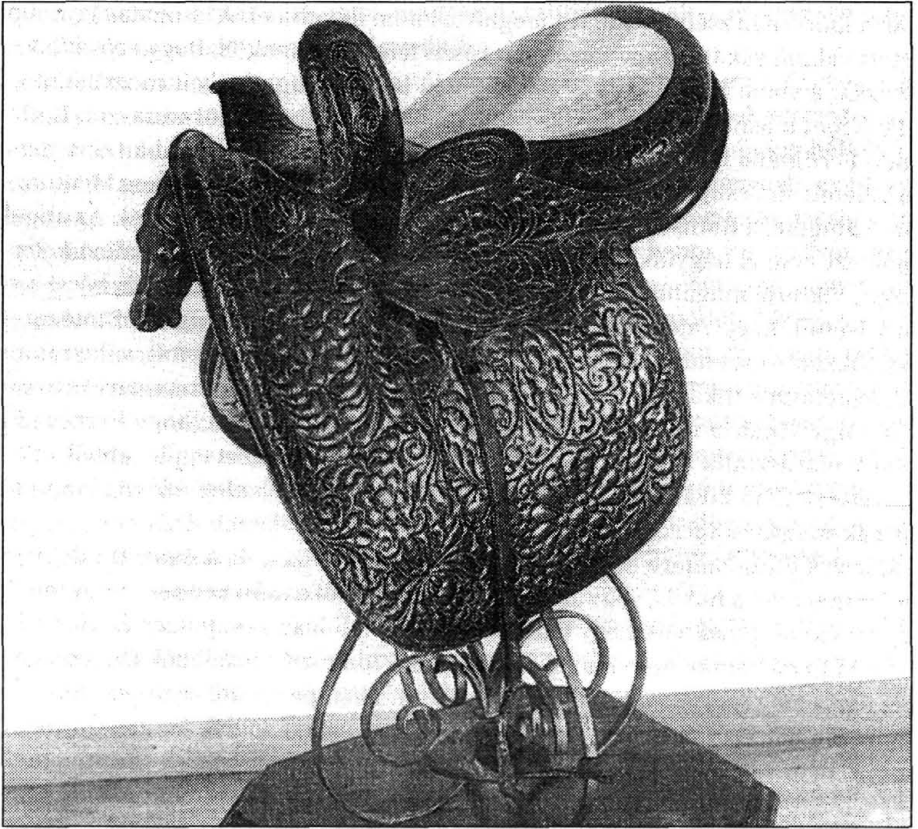
Közművelődési könyvtári keretek

Örül az olvasó, ha február elején befut az LJ friss januári száma, s főként annak, hogy benne oly érdekes beszámoló akad, mint a közművelődési könyvtárak ez évi költségvetési helyzete. A lap tizedszer végez ilyen adatgyűjtést – most 331 könyvtártól futottak be a kérdőívek. A legfőbb megállapítás a *költségvetés növekedését* szögezi le: egy év alatt egészében a vizsgált körben 7,5%-os mértéket mutatva (miközben Amerikában a hosszan tartó gazdasági fellendülésnek köszönhetően alig van infláció, talán csak a folyóiratárak jelentenek kivételt). A fizetések növekedése meghaladja a teljes átlagot, s el fogja érni a 8,5%-ot, míg az állománygyarapítási kereté ennél is magasabb (8,8%). A könyvtárak által ellátott körben az *egy lakosra jutó éves keret 26,3 dollárról 28 fölé emelkedett*.

A tanulmányozható adatsorok hat településnagyságot különböztetnek meg a 10 ezer alatti lakossal rendelkezőktől fölfelé (10–25, 25–50, 50–100, 100–500 és 500 ezer fölöttiek). A tervezett költségvetés *csökkenése* egyedül a *legkisebbek csoportjában* tapasztalható (az előző évihez viszonyítva 2,3%-kal), míg érdekes módon a következő kategóriában látható az átlagnál is nagyobb növekedés (8%).

Hogyan gazdálkodnak pénzeikkel az amerikai könyvtárak, ez érdekel most minket. A legfőbb kiadási tétel természetesen a *bérlőköltség: minden nagvsági kategóriában 60% körüli az arány*, de van, ahol 55%-os (10–25 ezres települések könyvtárai). Az *állománygyarapítás* részaránya 15% körüli – igen kicsik az eltérések az egyes településkategóriák könyvtáraiban (14–16% közt mozog). A legkisebb településcsoport gyarapítási átlaga 21 ezer dollár, a következőé 93 ezer, majd tovább: 174–270–690 ezer, s a legnagyobbaké 3 millió 729 ezer dollár. Az amerikai könyvek átlagára 25–30 dollár (a papírkötésüké 15 dollár körüli), az LJ éves előfizetése jelenleg 109 dollár. Ha eljátszunk a számokkal, akkor feltételezhetjük, hogy egy 10 ezer lakos alatti település az éves keretből (21 ezer dollár) meg tud venni – mondjuk – 600 példány kemény- és 200 papírkötésű könyvet, s előfizethet 30 (olcsóbb) lapra.

Tehát a kiadások mintegy háromnegyedét igényli e két fő tétel, a fennmaradó egynegyed pedig a működtetés számos céljára szükséges. Például az *internet*tel kapcsolatos kiadások egy év alatt a költségvetés 4,4%-ról 5,4%-ra emelkednek

(1996-ban még csak 2,3% volt ennek aránya). A számítógépes kiadásokon belül a távközlési kiadások a legszámottevőbbek, meghaladják az egyharmados arányt (a hardver 22%-kal, a szoftver és üzemeltetési kiadások együtt 20%, míg a szakemberek bérköltégei 18%-ot jelentenek, de költenek átlag 3%-ot honlap-tervezésre is).

Két külön forrás erősíti különösen a közkönyvtári számítógépesítést: a Gates Alapítvány, melynek fő célja, hogy 2002-ig minden amerikai nyilvános könyvtár rákapcsolódjon a világhálóra, míg a Schools and Library Corporation igen jelentősen kedvezményt nyújt a távközlési kiadások csökkentése végett (a fenti település-csoportok szerint bontva ez utóbbinak a nagyságrendje a 3 ezertől a 350 ezer dollárig terjedhet éves szinten). Költenek a könyvtárak kereken egynegyedében olyan szűrő szoftverekre is, amelyek a gyermekeket szándékoznak megvédeni a pornográfiától és egyéb veszélyesnek minősíthető anyagoktól (éves szinten könyvtáranként pár száztól pár ezer dollárig terjed e kiadás).

Sonnevend Péter

KÜLÖNLEGESEN KEDVEZŐ AJÁNLAT KÖNYVTÁRAK SZÁMÁRA

A MAGYAR JAZZ TÖRTÉNETE ÍRÁSBAN

A Magyar Jazzkutatói Társaság a Nemzeti Kulturális Alapprogram Zenei Kollégiuma támogatásával 1999 őszén kiadja Simon Géza Gábor **Magyar jazztörténet** című kötetét.

A könyv 35 esztendei munkával mintegy 500 zenei szakember, zenész, lemezgyűjtő közreműködésével készült, akik Tokiótól Helsinkitől és Béctől New Yorkig azon munkálkodtak, hogy a mű a lehető legnagyobb részletességgel tárgyalhassa az igazi történeti tényeket.

A kötetből a múlt századi kezdetektől az 1970-es évekig igazi történeti áttekintést kapunk a magyar jazz fejlődéséről, a magyar jazzmuzsikusok nemzetközi elismeréséről az amerikai és európai zenésztársak által.

A legújabb esztendők, amelyekre még nincs történeti rálátásunk, csak vázlatosan, elsősorban a hanghordozók idézésével vannak jelen a könyvben.

A korabeli kritikákra, a lemezfelvételekre való hivatkozások, a hatalmas jegyzetapparátus, a komplett bibliográfia, a válogatott diszkográfia, a sok fotó és nem utolsósorban a két CD melléklet majd 150 perc zenéje a műfaj iránti valamennyi érdeklődő számára nélkülözhetetlen alapművé teszi a kötetet.

A/4 formátum, 352 oldal Megjelenés: 1999. október 13.
A kötet kiskereskedelmi ára *két db CD melléklettel* 9900,— Ft
A kötet ára a könyvtárak részére 8000,— Ft

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatásával 2000-ben **könyvsorozat** indul a magyar jazztörténet jeles alakjairól. A sorozat első kötete az idén 60 esztendőös **Deseő Csaba** hegedűművész életművét tárgyalja. A mű szerzője Matisz László, aki a kötet megírásához a Magyar Alkotóművészeti Közalapítvány és a Magyar Jazzkutatási Társaság ösztöndíját kapta.

A kötet kiskereskedelmi ára 70 perces CD melléklettel, nagyrészt korábban kiadatlan stúdiófelvételekkel 4.500,- Ft

A kötet ára a könyvtárak részére 3.600,- Ft

A sorozat további várható életrajzi kötetei: Gonda János, Binder Károly, Zoller Attila, Seffer József, Dudás Lajos és mások, a kéziratok elkészülte és a támogatások függvényében.

Könyvtáraktól a sorozatokra előjegyzést már felvesszünk. A kötetek ára a mindenkori kiskereskedelmi árnál minimálisan 20%-kal alacsonyabb.

Simon Géza Gábor: Magyar Jazzdiszkográfia 1905–1994/Hungarian Jazz Discography 1905–1994.

A Jazz Oktatási és Kutatási Alapítvány kiadványa. 452 oldal
a magyar lemezkiadók és lemezmarkák, hanghordozók mutatója,
a nemzetközi lemezmarkák magyar zenészekkel készült felvételeinek mutatója,
a zenészek névmutatója,
a kompozíciók mutatója
(raktárról)

A kötet ára 4.000,- Ft

A kötetek forgalmazója a Jazz Oktatási és Kutatási Alapítvány,
1426 Budapest, Postafiók 73

A KÖNYVTÁRAK RÉSZÉRE KEZELÉSI, CSOMAGOLÁSI, POSTAKÖLTSÉGET NEM SZÁMÍTUNK FEL.

„A könyvtár volt a hazám, édenem”

Szabó Lőrinc születésének 100. évfordulóján

A költő verset ír, a poeta doctus „Bildungsroman”-t. Szabó Lőrinc pedig megkísérli a lehetetlent: emlékezte szűrőjén keresztül felidézi élete lírai sarokpontjait. Személyisége fejlődéséhez számba veszi az alkotókat, a műveket és az élményeket, amelyek eligazították a magyar, az európai és a világirodalomban.

Különös mű a Tücsökzene, az emlékezés, az apológia és az összegezés szándéka egyszerre vonul végig rajta, hol bűvópatakként, hol fölerősödve. Mégis mindvégig megőrzi a költészet öntörvényét, szubjektivitását, mind a személyes, a családi és a történelmi eseményekben, mind a hatások, a reflexiók és a vélemények világában. 1945 augusztusának nehéz napjaiban fogalmazódott meg Szabó Lőrincben a költői életrajz megírásának s ezen keresztül a számvetés szükségességének a gondolata (a közéletben az igazolások emberhez és költőhöz egyaránt méltatlan ideje volt ez!). 1947 könyvnapjára azonban, amikor a mű megjelent (352, egyenlő formára és mértékre szabott, egyenként 18 sorból álló „tücsök”), már maga Szabó Lőrinc és a beavatottak köre is tudta, hogy ennél többről van szó. A Tücsökzene nemcsak Szabó Lőrinc lírai életregénye, nemcsak egy kiemelkedő intellektus, egy gazdag személyiség szellemi forrásvidékének a finom rajzolatú térképe, de a reformkor óta érlelődő és öntudatosodó magyar polgári költészet egyik legnagyobb s bizonytalanság utolsó összegezése született meg. Szabó Lőrinc tudatos emlékező és tudatos válogató, a Tücsökzenéhez kialakított „léckerítés”-módszerrel elkerüli mindazt, amit el akar kerülni, a lírai állóképek sora pedig epikus folyamat hatását kelti. Az emlékek felidézése egyúttal szabad játékot teremt a költő számára a múlt idővel: a gyermekkortól a versek ciklusba rendezéséig évtizedek teltek el, más versek éppen az élmény frissesége folytán kerültek az érzelmileg már letisztultak közé. Végül 1957-ben, a Tücsökzene bővített, második kiadása (és a költő halála) évében készült el a „Vers és valóság” becses kézírata, amelyben Szabó Lőrinc egy évtized elmúltával fűz reflexiókat magához az élményhez, a vers megírásának körülményeihez, sőt az első megjelenés óta eltelt időhöz. Világirodalmi mértékkel mérve is kevés költő fordított ekkora figyelmet szellemi fölkészülésének állomásaira, kevesen érezték (vallották be és hirdették, hogy érzik) a könyvek, az idegen nyelvek, a másféle kultúrák kihívását, termékenyítő hatását olyan erősen, mint Szabó Lőrinc. A könyvek – maga az olvasás, a mesterek és a megelevenedő szereplők – ugyanolyan érvénnyel vesznek részt életében, mint a miskolci vagy a debreceni gyermekkor, mint az Ipoly füzei vagy az Adria homokja.

„Volt egy nagy meséskönyvem. Kép, szöveg / minden zezugot benépesített” (Mesék és veszélyek – 38), ez a könyv első említése Szabó Lőrinc életében, még jóval innen az olvasni tudáson, amikor a betű még hallgat, a kép és az elmesélt szöveg pedig egyenértékű. Néhány évvel később Gáborjáni Szabó Etelka, a tanító-

nő-nagynéni Tompa Mihály virágénekeivel ismerteti meg unokaöccsét: „négy könyvből, mit ajándékba hozott, / sokat olvasott, verset, régi, szép / történeteket, – úgy mondta: regét. / Később szemem maga betűzte ki...” (mármint a szöveget) (Etelka néni – 57). Az első olvasás élményét jelentő Tompa Mihály hatásáról felnőtt korában is említést tesz, tehetségét ekkor már szerénynek, költészetét avultnak érzi, egyes részlet-finomságait azonban Tennyson munkái mellé állítja.

A kezdő olvasó bizonytalanságát a könyvhöz nem szokott környezet bizalmatlansága tetézi. „A betű vonzott. De mint enyhe bünt, / úgy néztem a könyveket... / ... mért olvasnak hát (itt-ott) a nagyok, / fölöslegesen? ...Csak a tananyag / volt szentség előttem, s a biblia, / tehát Isten meg a Tudás szava / (bár mindkettőt untam még)... / nagy vád szemét éreztem magamon, / ha Du Terrailt és Nick Cartereket / bújtam (már pedig bújtam), s rengeteg / ifjúsági kacatot, ami jött: / Bugyi Sándort, Mayt, mi ördögöt” (Betűk és bűnök – 101). Du Terrail a századvégen Európa-szer- te kedvelt rémregényíró, Hugo epigonja volt, Bugyi Sándor makrapipás alakját pedig egy amúgy jó tollú debreceni rendőrkapitány tette a maga korában népszerű ponyvaregény-figurává.

„Ez tehát még nem volt irodalom, / s mulatságnak se valami nagyon / elsőran- gú... a mű címét, nem szerzője nevét / figyeltem, s az izgalmas volt a szép./ Amit felnőttek ajánlottak, az / rögtön gyanús lett, túlnemes-magas, / mint a költők! – azokat valami / szellem röpíti, mondták, isteni / s én, sóhajtva, hogy csak ember vagyok, / békén hagytam a fennkölt fajzatot, / noha nagy tisztelettel!” (A fennkölt fajzat – 102). Ezt a pontos helyzetképet és a (bizony!) lesújtó ítéletet persze majd’ negyven év távolából fogalmazza meg az emlékező költő.

A sors különös rendelése, hogy az olvasni még alig tudó, gyermek Szabó Lőrinc (vagy még inkább csak Lencike!) máris a könyvekkel keresi kenyerét: a gyengén látó debreceni nagymamánál „valami Twist Olivért / kellett olvasnom neki, amiért / jó uzsonnákat kaptam” (Nagymamánál – 86), akárcsak Nyilas Misi és sok más diáktársa, ő is felolvasással szerzett pénzt és különféle előnyöket.

Hamarosan aztán (tizenhárom évesen!) a könyv után a vers is megjelenik a kísértések palettáján, egyelőre csak mint futó szeszély. „Első versemet egy nyári napon / írtam, a hortobágyi vonaton. / ... Dúdoltam valamit, / valami zsongót: zsongott, kattogott / vonat és világ. S egyszer csak, ahogy / rakosgattam a ringó szavakat, / rímbe kattant bennem két gondolat (Az első vers – 107). ”Az első vers, s néhány társa, amit / írtam, népdal volt: s a szív ritmusa / hozta ki őket... fölrémlt valami, / hogy ha lelkét az ember ráteszi / a taktusra, hát az viszi to- vább. / Otthon Zoli azt mondta: marhaság! / Így aztán eldobtam a verseket” (A megjegyzett ütem – 108). Az emlékező költő hozzáteszi: „Akármennyire játéknak vettem a dolgot, a költői hiúság mégis működött már bennem”. A tudatos olvasás és önművelés igénye azonban hamar jelentkezik a nyiladozó értelmű gimnazistánál. Érdeklődéséhez jó társat talál: „Először ő, bátyám, a becsi pap / tárgyalt meg velem olyan szavakat, / hogy irodalom és romantika / ... az első volt, aki / kezemből a könyvet nem nézte ki” (Az igazságkereső – 124). Szabó Mihály tiszteletes úr – akarva-akaratlanul – nagy szolgálatot tett a magyar költé- szetnek Szabó Lőrinc igényes olvasóvá nevelésével. A nyárra tanító nélkül maradt tiszabecsi iskolában „félezer / könyv kiáltott rám, hogy olvassam el!” (A becsi iskolakönyvtár – 125) – így érzi a költő, és belefog az olvasásba. „Volt ott egy irodalomtörténet is, / ... a ”kis / Beöthy” volt, a „Tükör”. Addig sohasem /

tűnődtem még írókon, verseken, / s most elámultam, azt hittem, hogy a / költészet olyan, mint a biblia. / ...Utána elolvastam Kölcseyt, / a portrét róla, s egyre lázasabb / izgalommal a többit, másokat, / aki csak volt s van: mire este lett, / tudtam az irodalomtörténetet” (Irodalomtörténet – 126). A költőpalánta túltengő önbizalmát azért persze a „Kis-Beöthy” szintjén kell értenünk. A tiszabecsi iskolakönyvtárban felfedezett irodalomtörténet a fiatalember érdeklődését a klasszikus irodalom felé terelte, egyúttal azonban arra is kíváncsivá tette, hogy „ma” hogyan írnak verset.

A vakációról Debrecenbe visszatérve már magától értetődő büszkeséggel állapítja meg: „...állandó tanyám / a könyvtár lett, a kollégiumi / anyakönyvtár...” Aztán arról is megszerzi első élményeit, hogy a könyvek szerzőivel s a bennük leírtakkal szemben az emberi indulatok különbözőek. „Öreg / Károly bácsi rakta a könyveket / az asztalra, s „Mi baja?” kérdezett / dörmögve, mikor a kérőlapon / ősszel hirtelen olyan változást / tapasztalt a címekben. „Mi bajom?” / „Hát hogy Adyt kér?... / ... Züllött alak, valaha ide járt”, / nyújtotta a könyvet a pulton át. / Züllött alak? Hm. Érdekes lehet. / Olvasni kezdtem az Új verseket,, (Ady – 147). Ady után, Ady mellett Babits a másik távlatnyitó, hatásuk hol látványos, hol háttérbe vonul, de végigkíséri Szabó Lőrinc életét. „Csak ifjú költő tud rájongani: / rajongtam Babitsért. Előbb Ady / tanított... Babits csak később... szavai / észrevétlenül tudták hajlítani / a gondolatokat” (Társuk leszek – 169).

A fiatal diák szellemi éhsége csillapíthatatlan. „Szóval: rákaptam a könyvekre. Hogy / vezessen, nem volt senkim. Izgatott / agyam azonnal oly mohó-modern / lett, hogy a múltja, Dickens, Jókai, Verne / csak untatta, Ady, noha előbb / csak nevettem, már tetszett, s a Nyugat, / a kritizáló, feszítő erők, / a túlnyers és a túlfinom szavak, / a meglepő egyéniségek, a / nagy hit, legyen bár dekadencia, / minden, ami különös és nehéz, / előbb a tárgy, majd a kifejezés / rangja s a szélsőségek...” (Varázstükör – 149).

Hamarosan feltámad az ifjú olvasóban az igény, hogy birtokolja is a vágyott és megismert műveket. „Gyűlt már saját könyvtáram is. Előbb / fióknyi volt, majd az asztalra nőtt, / szétáradt, s polcokra kéredzkedett. / Könyvre költöttem minden pénzemet, / óraadások és legációk / jövedelmét, s mit a vasút adott / év végén, a bizonyítványomért, / a két-két aranyat. Szívemben élt, / ami tetszett, mégis jó volt magam / mellett tudnom, látnom minduntalan / a sok nagyszerűséget...” (Könyvek otthon – 150). Negyven évvel később a költő visszafogja ifjonti lelkesedését, egyúttal pontosít is. „Szánalmas lehetett az én kis könyvtáram. Bizonyára Magyar Könyvtár-füzetek és Reclam-számok voltak, mindegy: csak elkezdtek széthurcolni a világba. Már akkortájt megvásároltam néhány nagy vagy relative nem olcsó könyvet, például Nietzsche Zarathustráját (magyarul) és leveleit németül”. Először fogalmazza meg (később még sokszor megteszi!), mit is jelent számára az olvasás, az idegen világok és az egyre ismerősebb szellemek közelsége: „Mint a csillagot a távcsövek, / úgy húztam körém, s egyre közelebb / könyveken át a Világ Tényeit: / éj-nap olvastam. Mindent! Hajnalig, / kislámpa mellett, ... / ... Mint a fény, / mihelyt szabad, oly határtalanul / tágult a lelkem, nőtt, már messze túl / kíváncsiságban s reményeiben / iskolán s minden haszon...” (Olvasás – 148). Az olvasás már ezen a diákkori szinten is többféle feladatot töltött be, az élményszerzés nagyszerű lehetőségét meg a rendszeres ismeretgyűjtést.

A könyvek világa után kinyílik a nyelvek világa, egyúttal megsokszorozva az olvasmányokat. Szinte egyszerre indul meg a diák érdeklődése a magyar és az idegen nyelvű költészet iránt. Az első idegen nyelv (természetesen?) a német volt. „Találtam a tan- / könyvünkben Goethét és Schillert, de hát / nehezek voltak, s untam a balladát. / Nincs újabb költő? Egy Reclam-füzet / húsz fillérért ”Dalok”-at hirdetett, / egész kötet dalt. Megvettem. S csoda / történt: szótárral jól értettem a / rövid verseket, s lángoltam, milyen / szép s új mind, s mily pikáns és szemtelen!” (Ik bin – 131).

A Heine-dalok nyelvi könnyedsége és bűbajos szemtelensége Szabó Lőrincet is, mint sok más kezdő nyelvtanulót, megfogta a német költészetnek. Innen már könnyebb volt az út! „Aus alten Maerchen tündér hókeze / intett felém... mind messzebbre csalt / kis szótárrammal s nagy szívemmel a / Buch der Lieder meg a romantika” (Romantika – 132). Így olvadt össze az iskolai olvasmány kötelessége a nyelvtanulás felfedező szenvedélyével. Sőt esetenként másfajta segítség is adódott. Zoltán bátyja mellett a fiatalabb testvér – hallomásból – megtanulta a latin nyelv alapjait, a többlettudásnak a következő év elején komoly hasznát vette. „Egy hónap múlva latin dolgozat. / ”Lesbia gallinis frumenta dat”, / diktálta a jólismert szöveget / Sinka tanár úr... / „Lesbia eteti a tyúkokat” / visszhangozta feleselő fejem / a régtudott jelentést. Tíz ilyen / mondatot kaptunk, és én szinte már / csukhattam is az irkát” (Latin dolgozat – 100). Az idegen nyelv tanulásához és a fordítás korai élményéhez azért (nem utoljára) egy jókora adag egészséges önbizalom is társult.

„Ragadtak rám a nyelvek. A latin / rég hozta a franciát, s így megint / új ablakkal tárult a világ. / Hogy kigyót-békát, dekadenciát / s annyi Baudelaire-t olvastak Adyra, / kíváncsivá tett: milyen hát az a / párizsi költő-szörnyeteg, aki / annyi zsenit meg tudott rontani”? Párizsi útjáról hozta magával a híres-hírhedt verseskötetet Oláh Gábor, az ekkor már befutott debreceni prózaíró, aki Szabó Lőrincnek is „kölcsonadta a maga Baudelaire-ét / a beszerezhetlent: repeső / kézzel rögtön papírt vettem elő, / s körmölgetve vagy két hónapon át / lemásoltam a teljes Fleures du Mal-t” (A Romlás virágai – 155). A betűűhséget akkoriban nem csillapította pillanatok alatt a mindenható technika, a verejtékesen lekörmölt versgyűjtemény azonban kitüntetett becsben volt és maradt a szárnyait bontogató költőnél. A gimnáziumi tananyag a kötelező olvasmányokat hamarosan meghódított tartományokká, sőt „gazdag vadászmezőkké” változtatta. „Oidipusz! Elállt a lélegzetem... / Szofoklészit olvastam... A füzetet / a mosdóra állítva, fél-szemem / csukva-nyitva: olvastam” (Szofoklész – 151), aztán: „... a zöld fülke pamlagán / Dosztojevskit olvastam, Karcagig” (Délutáni gyors – 196). A készséges halhatatlanok időnként még Karcagnál is közelebb merészkednek. „Voltak nem-földi barátaim... / a halhatatlanokat / hívnom se kellett s jöttek... / A Nagyerdőn át patás kentaurok / kísérték... a fákból Dryád / bújt elő, s a Párkák zord hármását / ...naponta láttam. Kalypsót viszont / csak képeken, úgy szerettem bele... / Kalypsó: nem gyönyörű a neve?” (Készséges halhatatlanok – 212). A görög-római mitológia mellett az asszír-babilóniai irodalom versfolyama is rabul ejti. „Gilgamesék kőbeírt eposzát / a Nagyerdőn olvastam... / és roppant tárház nyílt elem vele / a Szentírások Népköltészete, / képzelet, amely nem kívánt hitet, / a szörnyeiben mosolygó Kelet” (Szentírások népköltészete – 211). Negyven év távlatából az emlékező költő így hitelesíti ifjúkori lelkesedését a Gilgames iránt:

„A mű óriási hatással volt rám. Nagyobbal, mint Homérosz és Szofoklész... Enkidu saját magam voltam, a művelődésre képes erdei-mezei vadember, s ugyanakkor én az Urukban uralkodó, kulturált Gilgamesz”.

Még mindig diák: a könyv, a szellemi kincs egyenértékű a diákos rajongás egyéb csábításaival. „Könyvek. Szerelem... Könyvek. És tavasz... / Aztán Soracte stet nive candidum. / S könyvek, szerelem és könyvek megint / és verkli bent és verkli odakint...” (Verkli – 218), majd egy vagabund oldalvágás: „Nekem... Ady / s Babits volt fontos, és nem a hadi / érettségi...” (Ébredés – 220).

Aztán kilép az őrző-megtartó egérfogóból, a debreceni kollégiumból, a megszólítása egyszere „Szabó Lőrinc hadapród tizedes” lesz, ez már nem a könyvek világa, a fiatal költő életének egy szakasza, a zavartalan fölkészülés ideje végképp lezárul. Látómezeje, tudása országokra és évezredekre tágult, érzi és megfogalmazni is képes, hogy mit köszönhet a tudatos és szabad barangolásnak a könyvek között: „Könyvek, széthurcoltatok a világ / minden részébe!... Formát és gondolatot, / tükröt elem hányat tartottatok, / s mily sokfélé, mutatni, mennyivel / dúsabb ez az élet, mint az, amely / a külső létben belénk ütközik!” (Országok és évezredek – 198). És a könyvek esszenciája, a legtiszteltebb fórum – a könyvtár: „A könyvtár volt a hazám, édenem. / Egyetlen óriási Értelem / sugárzott benne” (A teremtett Isten – 199). A könyvtár valójában a világ tükörképe, de mintha a költő számára igazabb és hitelesebb tükör volna a könyv, mint maga az esetleges és ugyanakkor manipulálható valóság. „A könyvtár is vita volt és csata, / de más, mint a köznapé. Az buta / és hazug: az élők a hasznukat / nevezték Igazságnak... / ... A könyv párbajai / másért és máskép folytak, valami / pontosabb igazságért... Itt a Gondolat / maga vizsgálta magát, és szabad / maradt, s ellenfélként is jóbarát... / Óh, hol vagytok, becsületes csaták?!” (A Könyv párbajai – 200).

Az átlábolás a régiből az új világba keserves utazás volt, de nem könyvek nélkül való. „November éj, 18 ósze... / Egy koffer könyv volt minden csomagom, / meg egy kenyér, anyám sütötte még / Debrecenben” (Budapest – 226), mint a népmesék legkisebbik királyfija, aki azután hamarosan meghódítja az áhított birodalmat, és társuk lesz azoknak, akiket korábban csak távolról, írásaikon keresztül csodált. Az egyetemen a hajdan legendás Négyessy szemináriumok helyiségében csiszolja francia nyelvtudását és fordítói leleményét. „Verlaine-t boncoltuk. Rajtam, új fiún, / mázsás félszepség... de hát / nagyon alföldi volt a francia / kiejtésem. ”Oh triste...” Valaki a / fordítását mutatta. „Csodaszép!” / tapsolt a lányhad, „ugye?” „Nem elég...” / bökte ki én. „Tessék, kolléga úr?” / „Ez így még nem elég jó magyarul” / „S hogy jó?” „Óh, lelkem, mennyi bánat ért” / kezdtem, „egy asszonyért, egy asszonyért”, / s végigmondtam... Csönd lett, csodálkozó.” (Verlaine a szeminárium – 232).

A cél ekkor már nem lehet kétséges, a Nyugatot célozza meg, hogy még csak kibontakozó, de máris kellőképpen öntudatosodó költészetével Babits elismerését elnyerje. A megmérettetés és a befutás torokszorító izgalmát külön versciklusban örökíti meg (a kóros önbizalomhiány és a szélsőséges önbecsülés között hanyódo ifjú lelkiállapotának rajzát akár egy pszichológus is megirigyelhetné). A valódi főszerepet azonban (az egymástól nemzedéknyi messzeségre és jelentős izlésbeli távolságra lévő két költő barát-ellenfél mellett) ezúttal is a betű játssza: a vers, a kézirat, a fordítás, az újságciketek. „Versek égtek a zsebemben. Ez, az / látta már

őket, ifjúság, s igaz, / hogy tetszettek, de én féltem. Csak a /Nyugatba, kolléga úr! Csak oda! /... Babits s a Nyugat! / Adtam volna bár alább néhanap..." (Vers és szorongás – 233), de a költő végzete már elkerülhetetlenül gördül előre. "...rettentő a tét: / az egész jövő, az önbecsülés, / a remény, hogy leszek valaki..." A Babits előszobájában szívszorongva várakozó fiatalember ekkor is a könyvektől várná a biztatást, de azok (akkor, ott!) szinte ellenségesen, közömbösen feszítenek. „Vártam. Mint öreg szemét, / könyvek porlódtak, papír szanaszét / lócán, állványon, a folyóirat / kötegei, szétesve s a falak / mentén mindenütt" (A szerkesztő elé – 230).

Aztán amint az idősebb költő a fiatalabban szellemi társát felismeri, utódját megtalálja (és még nem érzi kibékíthetetlen ellenfelének!), egyszerre a világ-irodalom közös élményt adó nagyjai veszik át a szót. „Az élményt meg a / formát tárgyaltuk, Goethét, francia, / görög lírát (látta: értem), latint / (már szinte munkatársa) és megint / Villont, Európát. „Az angolokat / meg kell ismerned!" És sírva fakadt / Georgén: „Mert szép!" (Reviczky utca 7 – 242). A fiatalos hányavetiségnél fontosabb, hogy mester és tanítvány azonnal hangot talál egymással. Az angol irodalomra többször is visszatérnek. „Wilde a legkönnyebb, – szólt egy délelőtt / mesterem... majd egy órai / nyelvtan után, rögtön fordítani / kezdtük a Happy Prince-et. Persze a / kiejtéssel baj volt, Babits maga / se tudta jól. "Úgy-látszik, hagyomány / Arany óta" – mondta nevetve, – „hogy / magyar költőnek néma tudomány / maradjon Shakespeare nyelve!... A napot / Swinburne zárta és Browning-ízeltő" (Angol líra – 244). A nyelviskolák talán nem adnának szabadságot erre a módszerre, de kettejük esetében sikeresnek tűnt. Érdekes Szabó Lőrinc visszaemlékezése, amely szerint Babits igen nagyra tartotta az angol lírát, akár tíz költőt is Goethe-formátumúnak érzett közülük.

A fiatalember szellemi fejlődése lassan befejeződött vagy inkább megtalálta önálló útját, Babits immár Mihály lett számára, a költő bekerült a régtől vágyott „szellemi profimunka" világába. A korabeli pesti irodalmi élet valóban irigylésre méltó nevekkel büszkélkedhetett. „A Centrál, modern akadémia / pezsgett, forrt. A költők törzsasztala / rég befogadott. Zsiga bácsi, Tóth, / Schöpflin, Király György, Trostler s aki volt / tudós és író öt és nyolc között, / mind odagyült. Vers-börze működött, / és lexikongyár, Mikes sakkozott, Babits korrigált, / Elzevirt hozott / Kner Gyomárol... pletyka, pénz / s száz terv lengett a szivarfüstben, és / hogy túlvoltunk Shakespeare Szonettjein / (s Horváth Henrik új kecskeríme-in) / Mihály kocogott: „Főúr, fizetek!" / s mentünk, nézni detektívfilmeket" (Centrál – 247). Munka és szórakozás, napi hajsza és életműépítés, immár elválaszthatatlanul egymásba fonódik. „Könyvek s nők lettek a gyönyöreim, / hús-virágok, virággondolatok, / álom és vágy dzsungele villogott / bennük, a vágyott s vesztett messzeség..." (Hivatal – 254). Summázatul, vagy inkább jogos költői büszkeségként továbbra is könyvekben méri pályáját, élete fordulópontjait. „Aki kíváncsi rám, / iktassa be nyolc verseskönyvemet, / iktassa most ide, és eleget / megtud rólam... Bár csupa töredék, / ami tölti a költők életét, / és véletlen: azt őri csak, amit / sikerül eldogni, valamit / az Álomból... Én a kíváncsi ész / s a szerelem álmát dadogtam... Remete / voltam mindig köztetek, emberek, / nem értettelek, nem értettetek... (Nyolc verseskönyv – 249). A szerénykedő hiúság és a valódi bizonytalanság hangja egyaránt kiérződik a költői önértékelésből. Kötevei közül – joggal – az 1926-ban megjelent, negyedik kötetét érzi korszakos ér-

vényűnek. "Valami / betegség volt ez, belső, iszonyú / tűzijáték s füstbefült háború, / zúrzavar, omló ideáloké, / csikorgó vágy, új s szent ábrándoké, / ördögűzés, maga is ördögi, – / versben: A Sátán műremekei" (A Sátán műremekei – 263). A tisztító szándékú bálvány-döntéseket és özönvizeket az iránykeresés éveit és az értékteremtés belső munkája követte. „Hat év csönd. Magány. Az Egy Álmai. / Sivatag edzett. Kezdtém érteni / a gondolat örök szeme alatt / a földi sorsot és magányodat, / s tested, egyetlen birtokod, hazád, / s aki azt is feldúlja, a halált, / s ami addig örül s isteni / fölöslegeid sorra elveszi, / vagy azzal öl meg, hogy rád se tekint, / a Célok és a Hasznok népét... / Szűrő lettél, a legjobb-szabadabb / szeretkezés érkeiden át / a mindenséggel: Te meg a Világ" (Te meg a Világ – 274). A következő az igazi beérkezés kötete, az első számvetésé. A költő ekkor harminchat éves, költői szintézisét egy évtizeddel később ellene fordítják: politikai állásfoglalást szimatolnak benne. „...Megutáltam és / megvettem az embert, az egész / földi förtelmet, s álmat, hiteket, / igazságot, a hiú képzetek / szépelgéseit, a bérenc agyat, / a bölcs s buta magyarázatokat, / tömeget, egyént... / Különbékém, keserű remete, / vállat vont és dolgozott, semmi se / vonzotta már, csak a kivételek, / és – mint végső remény – a gyerekek" (Különbéke – 278). Kiegészített munkáiból a fölösleg, az esetleges, a salak, kötetét azonban tíz-húsz év távlatából nemcsak a lehiggadt és bölcsőbbé vált költő, hanem a meghajszolt és reményeiben csalatkozott ember tapasztalata is sötétebbre színezi a valóságosnál.

A költő nyolc verseskötetével együtt születtek meg a fordítások is, az Omar Chajjam versek, a Shakespeare Szonettek, a teljes Fleurs du Mal (Babitscsal és Tóth Árpáddal közösen), és a világirodalomnak mindazok a versfordításai, amelyek az Örök barátaink két vaskos kötetét alkotják. Hosszabb időt igényeltek azonban a drámaátültetések! „...Amiket / fordítottam, otthon félévbe telt / – Macbeth, Amphitryon – egy-egy darab, / Shakespeare-é, Kleist-é, – de négy hét alatt / kész lett, ha rászántam hivatali / szabadságom: egy-egy hegyoldali / réten, reggeltől estig, vagy fehér / hajón dolgozva, míg forgó nap-éj / vagy gép cserélte környezetemet, / megkerestem útiköltésémet: / időm s erőm imbolygó romjain / így épültek lassan a műveim.” (Utak és művek – 286). Hol van már a Centrál áhítatos és kedélyes nyüzsgése!? De a költő a kemény napi munka után, a fordítói penzum kéziratkötegei mellett is képes észrevenni az élményadó környezetet. „Legjobb nyaram: biztrai havasok / s viperák nyara! A Nemzetinek ott / fordítottam az Athéni Timon-t /... Négy / hetem átkozta – ujjongta! – tele / a vén Shakespeare embergyűlölete... / s a szabadban – közben – oly mámore / zsúfolt a létnek, mintha rám, belém / hullt volna mindaz az iszonyú fény, / amit egy év az ürbe szétszítál: / a százbillió tonna napsugár” (Timon nyara – 287). A fegyelmet igénylő munka közben Szabó Lőrinc titokban egy örömdósa és egy naphimnusz akkordjait is megszerkeszti, a lenyűgöző záró sor sem más, mint egy természettudományos folyóiratcikk fénysúly-számítása, amellyel a költő „legalább a képzelet számára megfoghatóvá kívánta tenni a megfoghatatlant”.

A verseskötet második kiadásába (1957) újabb 17 „tücsök” került, a Tücsökzene sikeréről személyes hangú, különös vallomásban számol be. A pályatársak dicséretén túl a költő számára a valódi örömet apja nehezen kimondott szavai jelentik. A „tudós költő”-fiú és az öreg mozdonyvezető kapcsolata évtizedekig nem volt felhőtlen, mignem az idő és „a rettenetes év”, 1944 ismét összebékítette őket. „Vendégségben volt nálunk az apám, / roskatag már s nyugdíjas. Volt-e rám

/ büszke? – sohase tudtam. Sorozat / könyvem alig értette. Neki csak / a visszhangjuk számított, gondolom./ ... Míg papok / dicsértek – (Mihály bácsi!) – valamit / érzett, „amivel büszkélkedhetik”... Nos, hogy ott / volt nálunk s az új könyvre hallgatott, / a majdnem kész Tücsökre, hirtelen / itt-ott könnye bugygyant, majd csöndesen / megigazította pápaszemét / s szégyenlősen magához szorított: / „Hát ez, fiam,... valami ... nagy dolog” (Elismerés – 356).

* * *

Száz éve született Szabó Lőrinc, a század felénél azonban alig több idő adatott neki élni. Életműve, mint minden költői életmű, egyszerre teljes és befejezetlen, a megszületett versek költőjüket hitelesítik, a megíratlanok az örök veszteségek listáját növelik.

A világeköltészet (ha érvényes még ez a szó egyáltalán!) nem abba az irányba haladt tovább, amelyet Szabó Lőrinc igényelt, művelt és hirdetett. A versformát egyre inkább kiszorítja a szöveges alaktalanság, az értelmes tartalmat az indulati lávaömlés. A poeta doctusok kihaltak, de többnyire meg sem születtek, s akik mégis, eltitkolják ezt a születési rendellenességet. A könyvek párbajairól, a szellem becsületos csatáiról hallgatnak az írástudók...

Lukáts János

A szerkesztő

A 75 éves Gerő Gyula köszöntése

Még akik fölöttébb járatosak voltak a képzőművészetek, festmények, grafikák világában, még akik gyakorta jártak is kiállításra, vernisszázsra, galériákba, azok sem igen ismerték – annak idején – Frank János nevét. Pedig egy igen hosszú időszakban, a képzőművészeti életben is nyitásnak, valamiféle Európához való felzárkózásnak tűnő (mint kiderült, csak csalfán tűnő) időszakban, a hatvanas, hetvenes években szinte minden fontos kiállítást ő rendezett. A festők, grafikusok nevét szárnyára kapta a hír, legtöbbszörük ma már albumok, monográfiák címloldalán díszel. Frank János viszont ma még ismeretlenebb, mint valaha volt. Ő maga ironikusan azt szokta volt mondogatni: festeni mindenki tud, aber hängen!... (E szójátéknak akkor többféle értelme is volt.) Nos, a szerkesztő dolga sokban hasonlatos a kiállításrendezőéhez. Cikket írni mindenki tud, de szerkeszteni!... De ne essünk túlzásokba, annál is kevésbé, mivel e sorok szerzői maguk is szerkesztőnek kell hogy tartsák magukat, no persze igazában amolyan faut de mieux szerkesztőnek. Volt és van azonban szakmánkban egy igazi szerkesztő. A szerkesztő, wie es im Buch steht, ahogy az a könyvben írva áll. (Illetve nemigen áll az írva, hisz e szakmáról nemigen szokás könyvet írni, pedig...) Ez a szerkesztő a mi szakmánkban, könyvtárosok körében mindenki tudja, GERŐ GYULA. Főszerkesztője volt ő a

szakma akkor messze legfontosabb lapjának, a Könyvtárosnak, de nemcsak akkor volt ő szerkesztő, amikor főszerkesztett. A lapot akkor is ő szerkesztette, ő „csinálta”, amikor valaki más jegyezte azt. Írni sokan és sokfélét írtak, szerkeszteni csak ő tudott. Aki magát mellett (fölötte, alatta) szerkesztőnek vélte, az is tudta, sokan vannak a meghívottak, de kevesen (ezúttal egyedül) a választottak.

Lehet, hogy a sors eleve szerkesztőnek rendelte Gerő Gyulát. Akinek egyébként kedves témája, társasjátéka, hogy kiról-kiről (persze a könyvtárosok közül) kiderítse, mire is lett volna igazán alkalmas. Persze, szinte sosem arra munkakörre, posztra, amelyet betölt, amelynek keretei között működik. E telitalálatú, sokszor az érintettekkel is közölt „pozicionálásra” nem merünk példákat mondani – pedig sokat ismerünk. Azt azonban tudjuk, örök bizonyossággal, hogy Gerő Gyula csak szerkesztő lehetett, és épp szerkesztőként mutathatta meg, villanthatta fel, mi is a szerkesztő. Ebben a szakmában ő a paradigma, a példa és az elérhetetlen minta. A sors, mi legalább úgy véljük, kegyes volt hozzá. Azt csinálhatta egész, ún. aktív életében, sőt meg éveken át nyugdíjasként is, amihez nemcsak kedvet és elhivatottságot érzett, de amit mindenkinél sokkal inkább ő tudott. Szerkeszthetett. Igaz, sokszor nem épp optimális körülmények között. Igaz, sokszor megalázó szituációban, de mégiscsak és mindig a szerkesztői ceruzával, tollal és „hatalommal” a kezében. És így valódi életművet alkotott, alkothatott.

Aki az általa jegyzett könyvtári folyóiratok évfolyamait átpörgeti, láthatja: itt valóban „szerkesztve volt”. A számok nem úgy álltak össze, ahogy azt a beérkezett, természetesen véletlenszerűen összeállt anyagok diktálták. A cikkek nem úgy maradtak, ahogy frissen és szeplősen kikerültek az írógépből, számítógépből. A lapszámoknak koncepciójuk volt, a cikkeknek irányuk és menetük, a nyelv és az írás helyessé vált (jóval helyesebbé, mint ahogy a tanácsadó szótárak megkövetelik), a témák elrendeződtek, a fontos dolgok kiugrottak, a kevésbé vagy egyáltalán nem fontos dolgok a helyükre kerültek. De mindez még semmi (semmi? igen sok! Csak a gerői szinthez képest semmi.) Gerő Gyula nemcsak úgy volt szerkesztő, hogy „megdolgozta”, megdolgoztatta a kéziratokat. Ő megálmodta a lapszámot. Sokan azért írtak (bár nem tudtak erről), mert Gerő tudta, hogy most mire lenne szükség egy-egy számban. Sokan azért ragadtak tollat, ültek le az írógéphez, mert azt hitték, eszükbe jutott valami igen-igen fontos. Dehogysis nekik jutott eszükbe. Gerő Gyula animálta, manipulálta, hipnotizálta őket. Hogy hogyan? Ez az ő titka, és az is marad. És persze – mint igazi szerkesztő – Gerő Gyula nemcsak cikkekben, lapszámokban, évfolyamokban gondolkodott. („A vers csak hitvány szolgál.”) Ő könyvtárpolitikát művelt – nagyban. Lapja(i) trendeket jelöltek ki, projekteket vetítettek a szakma elé, mozgalmakat indítottak, munkákat generáltak, „megcsinálták” a szakmát. Ki vette észre? Hál’Istennek senki. Azért hál’Isten, mert Gerő Gyula azért jobbra azokban az időkben működött, amikor nem szerkesztőknek kellett (lehetett) csinálni a könyvtárpolitikát. Ő mégis csinálta. Csinálta sokkal jobban és sokkal hatékonyabban, mint a szabadság mámorában élő utódai (elsőtől e sorok szerzői).

És miért csinálhatta? Most túl azon, hogy tündöklő szerkesztői tehetség, azért (is), mert ismerte a szakma minden gondját-baját, problémáját, személyét és intézményét, egyszóval mindent, ami a *szakma*. A könyvtárosság legjobb, legbennfentesebb tudója-tudósa, és ehhez képest alakította-alakíthatta a könyvtárosság lapját, lapjait. Gondoljunk csak vissza a Könyvtári Levelező/lap általa kigondolt és műve-

sen megvalósított szerkezetére, az ott közölt írásokra. Csak a közvetlen környezetben dolgozók tudták, mennyit levelezett, hogyan biztatta a kollégákat írásra.

De nemcsak tudósa volt a szakmának (holott nem írt monográfiákat, nem készített disszertációkat, ha jól meggondoljuk, tulajdonképp nagyon keveset írt), hanem intranzigens erkölcsi személyiség is. Őt nem lehetett megfélemlíteni. Ő kiállt, mint Luther, mert nem tehetett másképp („Ich stehe hier, kann nicht anders”). Nem tehetett? Dehogynem! Csak másképp tehetett, kellett volna tennie. Ám ő nem és nem. Csak ahogy a belülről jött, interiorizált szakmai-erkölcsi parancs diktálta. A tudás, a kikezdhethetlen erkölcsi tartás, a türelem, az állhatatosság, a mérhetetlen munkabírás (bizonytalán Gerő Gyula az, aki a legkevesebb szabadságot vette ki a szakma minden rendű és rangú képviselői közül évtizedeken át), a pontosság tisztelete tette őt az egyik legnagyobb magyar könyvtári szerkesztővé, a szerkesztővé. Régi munkatársai közül sokan a magyar könyvtárügy Kazinczyjának tartják, talán Kazinczy Ferenc levelezéséhez mérhető Gerő Gyuláé; mármint a minden új és fontos dologra való figyelemfelkeltésben, aprónak tűnő, de a jövő számára nélkülözhetetlen tények összegyűjtésében. Erről szóltak és szólnak a mai napig gondos kézírással megírt levelei, kérései, biztatásai. A magyar könyvtárügy kronológiája, a Ki kicsoda a hazai könyvtárügyben mind ezen mérhetetlen mennyiségű gondos levelezés nyomán készül. Köszönet érte!

A hetvenötödik születésnap kapcsán persze nemcsak a páratlan tehetséget és teljesítményt ünnepeljük. Ünnepeljük azt a kollégát is, akit nem lehet nem szeretni. Mert nemcsak legjobb tudója szakmánknak, hanem végtelenül kedves, elbűvölő jelenség is. És ezt nem a közeli barátok, munkatársak, (méltatlan) utódok nevében mondhatjuk. Gerő Gyulát minden magyar könyvtáros ismeri. Hisz ő ott volt és van ma is mindenütt. Nincs magyar könyvtár, ahol ne fordult volna meg többször is, nincs magyar könyvtáros, akit névről ne ismerne, nincs magyar könyvtár, amelyről többet ne tudna, mint annak akár az igazgatója. Ha Gerő Gyulát köszöntjük, nem interim ünnepséget ülünk. Mindannyian ott vagyunk a köszöntők között. És azok között is, akiknek semmi sem elég. Az életmű eddigi teljesítménye után azt várjuk Tőle, hogy írja meg emlékiratait. Fél száz év magyar könyvtári életéről, szakmánk fél évszázadáról (lehet, hogy keveset mondtunk) ki tudna maradandóbb, információúsabb beszámólót nyújtani, mint ő. Tegye hát! Ehhez kívánunk neki erőt, egészséget, alkotó- és íráskedvet! Isten éltesse, Gyula!

Kojnok Nándor sírja fölött

Megdöbbenve állunk volt kollégánk, igazgatónk KOJNOK NÁNDOR sírja fölött. Azt gondoltuk, hogy sokáig velünk maradhat még. Gyakori könyvtári látogatásai, energikus egyénisége még csak nem is sugallhatták azt, hogy bekövetkezhet az elvesztése.

Életútja megýenk – ezen belül – Salgótarján művelődési, művészeti, könyvtári arculatának kialakításában, szervezésében, az erre törekvő munkák irányításában telt el.

Nyugalmazott könyvtárigazgatóként is mindig őrizte a szakma presztízsét, nem volt olyan jelentős könyvtári esemény, amelyről – ha egészsége engedte – elmaradt volna.

Tudjuk, hogy az olvasás gyönyörűsége soha nem szűnő érzéssé vált már gyermekkorában. Ifjúkori olvasmány és könyvtári élményei, a versírás passziója meghatározták irodalmi érdeklődését és pályaválasztását. Ezért is választhatta az ELTE magyar-történelem szakát, ahonnan 1957-ben a diploma megszerzése után hazajött Salgótarjánba, mert mint mondta:

„Amit tőlem a szülőföld kér, azt nincs erőm visszautasítani, ezt nekem elhárítani nem szabad.”

A megye művelődési osztály előadójaként, majd a város művelődési osztályvezetőjeként lelkesen, felelősséggel dolgozott 1965-ig, amikor is a megyei könyvtár igazgatóhelyettesévé, majd 1969-től igazgatójává nevezték ki. Ekkor kötött egy életre szóló szövetséget a könyvtári munkával, amelynek tisztasága, rendszerezettsége, szigorú logikai rendszere értékévé vált számára.

Igazgatói korszakának első periódusa 1973-ig tartott, majd 4 év tanácsi munka után 1977-től 1990-ig ismét vállalta a megye könyvtárügyének tudatos szervezését, irányítását.

Ezen időszakok alatt számos, jelentős szakmai feladat elindítója, koordinátora lett. A teljesség igénye nélkül a legjelentősebbek:

A megyei könyvtár két alkalommal (1966-os és 1988-as) történetű új helyre költözését, munkájának megszervezését, az intézmény működtetését, munkaszervezetének kialakítását, szolgáltatásainak bővítését végezte el. Megszervezte a megyei tanácsi közművelődési könyvtári hálózatot, irányításával nőttek fel és váltak alkalmassá a helyi igények kiszolgálására és a hálózati munka végzésére a városi könyvtárak is.

Létrehozta az ellátóközpontot és számos integrált könyvtárat. A megyei módszertani munka részévé válhatott az iskolai könyvtárak gondozása is. Intézményi keretet biztosított az idén már 25 éve működő, különböző iskolai korosztálynak és szlovák nemzetiségű gyerekeknek szervezett olvasótáboroknak.

Különösen kiemelkedő munkát végzett a jelenlegi könyvtáráépület funkcionális tervezésében, az új munkaszervezet kialakításában és a sokszínű, a kor szintjén teljesítő, eltérő kulturális igényekre épülő szolgáltatás megteremtésében. Időt, energiát nem kímélve, a „nógrádi karakterre” jellemző kitartással és elszántsággal dolgozott és harcolt az új létesítményért. Ha a reménytelen küzdelmet is vállaló magatartása és erős elhatározottsága nem lett volna, talán fel sem épül a Balassi Bálint Megyei Könyvtár impozáns épülete. Köszönjük Neki!

Igazgatása alatt egyre több kis közösség lelt otthonra a könyvtár épületében. A megyei könyvtár kulturális központtá, szellemi műhellyé, a művészeti élet kohójává válhatott, ide kapcsolódott a város és környékének értelmisége.

Itt alakulhatott meg a Nógrád Megyei Irodalmi Kör, amely kezdeményezője és alapítója lett a máig élő Palócföld című folyóiratnak.

Felelős szerkesztőként, majd szerkesztő bizottsági tagként sokat tett a Palócföld elismertetéséért.

Folytatva a sort korát megelőzve itt alakulhatott meg 1965-ben a Salgótarjáni Művészek Klubja, amely sok értékes programmal, országos jelentőségű eseményekkel ajándékozta meg a várost.

Már az új könyvtári épületben alakulhatott meg a Balassi Bálint Művészeti, Irodalmi Társaság, amelynek működéséhez a mai napig a megyei könyvtár adja a háttérrel.

Igazgatása alatt számos megyéhez kötődő, itt élő, alkotó szerző könyvének szerkesztőjeként működött közre.

A könyvtár gondozásában jelentős életrajzi és sajtóbibliográfiák jele (ta disszertációját Nógrád megye 1945 utáni sajtótörténetéből.

1990-től elindította a Hírmondót, amely a könyvtári események hírein kívül folyamatosan dobemutakozási lehetőséget biztosított a Balassi Bálint Asztaltársaság tagjainak.

Jelentős tevékenységet végzett évtizedeken át a palóc irodalmi hagyományok megteremtése, felélesztése és ápolása terén, különösképpen a Madách-kultusz kialakításában, a helyi tehetségek felkutatásában és segítésében.

Igazgatóságának éve alatt munkatársai pályaválasztását egyengette, ahol és akinek tudott, segített. Hatalmas tudásanyagára, felkészültségére, tájékozottságára nyugdíjas éve alatt is számíthattak a kollégák.

Könyvtártörténettel, a megye művelődéstörténetével foglalkozó több publikáció megjelentetését nyugdíjas korára tervezte.

Szívből sajnáljuk, hogy ez már nem jöhet létre. Elidegenedő, gyökértelen világunkban a szülőföld iránti elkötelezettségét mindvégig vállaló, emberi magatartásával értékeket és példát adó igazi lokálpatriótát veszítettünk el.

Azt az embert, aki az elmúlt évtizedekben meghatározójává vált a megye könyvtárügyének.

A Balassi-díj átvételekor a következőket írta az emlékkönyvbe:

„Köszönöm a megtisztelő elismerést!
Mindenki addig él, amíg emlékeznek rá.
Még én is.”

Tiszteletre méltó pályájának emlékét mi, könyvtárosok örökre megőrizzük. Horváth Imre Örök könyv című versével veszünk Tőle búcsút:

„A csillagok síromon átragyognak.
S az ég könyvét – mi dolgom lenne más itt? –
kiolvasom a gyors feltámadásig,
míg helyettem a szél fűgén lapozgat.”

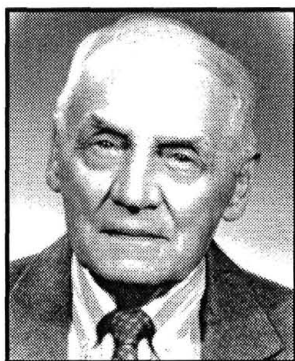
Tudjuk, pihenése könnyű lesz, mint minden tisztalelkű, jó emberé.

Oroszné Katona Anna

Bárdos Ferenc

(1911–2000)

Baja közelében, Sükösdön született. Édesapja uradalmi cseléd volt, majd napszámosként kereste a mindennapra valót. Mikor az első világháborúban elesett, édesanyja egyedül maradt a gyermekekkel – ő volt a legkisebb. Gyermekkorát szülőfalujában töltötte.

„*Almodozó természetemet anyámtól örököltem... Apám halála után tanítóm vett magához, felesége mellé, amolyan belső segítségnek. Gyermektelenek lévén megszerettek, tanítottak. Így vált el utam osztályos társaimtól.*” – írja később ő maga egyik visszaemlékező írásában. Az ő támogatásukkal került aztán a hat elemi elvégzése után Kalocsára, majd Bajára, a gimnáziumba, és itt végezte el a tanítóképzőt is.

Négy évig állásnélküliként, szülőfaluja környékén, tanyai iskolákban tanított ingyen, kosztért. 1940-ben Baján, a városi szakmunkásképzőben, az akkori Iparos-tanonc-iskolában kapott állást. Közben megszerzi az iparitanuló-szaktanári képesítést, s magyar irodalmat tanít.

Egyik alapító tagja a bajai Türr István Múzeumnak, melynek a negyvenes években megbízott vezetője is volt. Lelkesen vett részt a tárgyi és írásos anyag gyűjtő-feldolgozó munkájában. A közkönyvtári gyűjtemény kialakításában is tevékeny szerepet vállalt. Először mint az intézmény munkatársa, aztán a múzeumon belüli könyvgyűjteményért felelőse, majd az önálló intézmény – az Ady Endre Városi Könyvtár – e feladattal megbízott, egyik alapító tagja.

1952-ben könyvtárosi vizsgát tett. Főkönyvtárosként volt a Városi Könyvtár dolgozója, 1952-től 1973-ig, nyugdíjba vonulásáig. A könyvtárban folyó helytörténeti munka neki nem csupán feladat volt, hanem kezdettől szívügye. Fáradságtalanul kutatta, rendezte az összegyűjtött régi anyagot, és azt feldolgozva folyamatosan előadásokat tartott és publikált.

A városban működő Tóth Kálmán Társaság lelkes támogatója – néhány évig elnöke is volt. Odaadó művelődésszervező munkássága mellett szinte minden írói műfajban kipróbálta tehetségét. Írt újságcikket, tárcát, tájékoztatót, mesét, balladát, útirajzot, elbeszélést, verset, esszét, hangjátékot, szindarabot és természetesen könyvtáros szacikkeket is.

Szépírói munkásságának egyik komoly sikere volt, amikor színművével 1962-ben, egy országos pályázaton második díjat nyert (Égnek a mécsék). De szerepelt a rádió műsorában is hangjátékával, és a helyi, megyei, sőt az országos napilapok, folyóiratok évtizedek óta rendszeresen közölték írásait. És ki tudja, mi minden maradt íróasztala fiókjában.

Bárdos Ferenc igazi, nemes értelemben vett lokálpatrióta volt. Nyugdíjba vonulása után is szorgalmasan gyűjtött, rendszerezett, alkotott és publikált. Írásaiban Baja múltját, saját életének fordulatait, tanítói élményeit és tapasztalatait dolgozta fel. Szeretett városa díszpolgárává választotta.

Bajai harangok c. könyvében (1990 – alcíme: Barangolások a város múltjában) így ír:

»Ha a bajai harangok hol tompán, hol gyászosan bongó, hol magasztosan zengő hangjait hallom, agyam – párban a szívemmel – a múltakba kalandozik, és a messzehangzó, visszazálló dallamemlékek mesélnek nekem. Hangjukban a „Mi történt?” „Hogy történt?” – kérdések kelnek életre és tudatom mélyéből régtől raktározott gondolatok, érzések törnek elő. Egy ideig lebegnek bennem, míg nem a jelen valóságai visszaterelik újabb harangszóiban, újabb múltidézésre; azokra a színes-érdekes, változatokban gazdag történelmi időkre, a benne élt alkotó-teremtő emberekre, akik a várost egykor oly nevéssé, naggyá tették, hogy az országzerte megsüvegeelt „Kis-Pest” büszke rangot érdemelte ki.

A bajai harangok nemcsak a fényes eseményekben gazdag múltra emlékeztetnek. Beszélnek a mindenkori jelen emberének az egykori közösségi örömökről és bánatokról, a személyüket, környezeti életüket ért bajokról és gyászos tragédiákról. Ezek mellett remény csíráit elhullató vigaszt is ültetnek a lelkekbe: Minden nyavalyából, bánatból és szenvedésből, még a halálközelből is fakadhat felmagasztosult megnyugvás.«

Ez a fáradhatatlan, párjával együtt öregedő ember élete utolsó szakaszában is dolgozott, míg tehetett, s 88 évesen, gazdag alkotó élet után búcsúzott el szeretteitől, tisztelőitől örökre. Mindvégig hűségesen szolgálta városát, *könyvbe írta* tudását, reménységét, szeretetét, így halála után is jelen lehet, s nem csupán írásaiban, hanem mindazok szívében, akik szorgos munkával gyűjtött, ezemiy adatot rejtő kötetének vagy egyéb írásának lapjait forgatva megértik és átveszik a jövőért megszólaló múlt krónikásának üzenetét.

Michna Ottóné

KÜLÖNLEGESEN KEDVEZŐ AJÁNLAT KÖNYVTÁRAK SZÁMÁRA

A MAGYAR JAZZ HANGZÓ TÖRTÉNETE CD-KEN

I.

Pannon Jazz PJ 1042 A History of Hungarian Jazz. Válogatás CD a magyar jazztörténeti kiadványok anyagából. Részletes 16 oldalas kísérfüzettel.

(raktárról)

A CD kiskereskedelmi ára

1500,- Ft

A CD ára könyvtárak részére

1200,- Ft

II.

Pannon Jazz PJ 1041 Jazz és könnyűzenei felvételek magyar filmek zenei anyagából, 78-as fordulatú archív lemezekről. Kurutz Márton, a Magyar Filmintézet munkatársa archívumából. Részletes magyar, angol és német nyelvű kísérfüzettel. (A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatásával megjelenik: 1999 vége/2000 eleje)

Pannon Jazz PJ 1013 Hungarian Swing 1929–1945. Részletes magyar és angol nyelvű kísérfüzettel. (Megjelent a Kulturális Alap és az Akadimpex támogatásával, raktárról)

Pannon Jazz PJ 1025 Hungarian Swing 2 – Oly jól csúszik ez a banánhéj... A magyar swingkorszak énekes csillagai: Kazal László, Kapitány Anna, Rácz Vali, Ákos Stefi, Holéczy Vokál és mások. Magyar nyelvű felvételek. Részletes magyar és angol nyelvű kísérfüzettel. (A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatásával megjelenik: 1999 vége/2000 eleje)

Pannon Jazz PJ 1022 Hungarian Gipsy Ragtime 1905–1919. The Original Recordings. Részletes magyar és angol nyelvű kísérfüzettel. (Megjelent a Nemzeti Kulturális Alap és az Akadimpex támogatásával, raktárról)

Pannon Jazz PJ 1023 Bohém Ragtime Jazzband: Early Hungarian Jazz. Részletes magyar és angol nyelvű kísérfüzettel. (Megjelent az Akadimpex támogatásával, raktárról)

Pannon Jazz PJ 1039 Gloomy Sunday In Jazz. Seress Rezsó **Szomorú vasárnap** című jazz világslágere amerikai (Billie Holiday, Artie Shaw, Teddy Wilson és mások) és magyar (Dudás Lajos, Tony Lakatos, Csepregi Gyula, Fritz József Róbert, Szőke Károly és mások) előadókkal 9 fantasztikus változatban. Részletes magyar és angol nyelvű kísérfüzettel. A **Szomorú vasárnap** című film hamarosan a mozikban! (raktárról)

Hotelinfo-Ferdinandus HSJR 2001 George Vukán: Dunapalota Ragtime. Részletes magyar és angol nyelvű kísérfüzettel. (Megjelent az Akadimpex támogatásával, raktárról)

Tandem-Ferdinandus TR-HSJR 2004 CD Bohém Ragtime Jazzband: Hungarian Rag. Részletes magyar és angol nyelvű kísérfüzettel. (Megjelent az Akadimpex támogatásával, raktárról)

A CD-k kiskereskedelmi ára 2999,- Ft

A CD-k ára a könyvtárak részére 2100,- Ft

A teljes sorozat bolti ára: 25.492,- Ft

Könyvtárak részére egyenkénti megrendeléssel mindösszesen 18.000,- Ft

Könyvtárak részére a 9 db CD (**PJ 1042, PJ 1041, PJ 1022, PJ 1023, PJ 1013, PJ 1025, PJ 1039, HSRJ 2001, TR-HSRJ 2004 CD**) együttesen történő megrendelése esetén csak 16.000,- Ft

A CD-k forgalmazója a Jazz Oktatási és Kutatási Alapítvány,
1426 Budapest, Postafiók 73

A KÖNYVTÁRAK RÉSZÉRE KEZELÉSI, CSOMAGOLÁSI, POSTAKÖLTSÉGET NEM SZÁMÍTUNK FEL.

Szini Gyulától a CD-ig

Egy jazztörténetről

Impozáns kiállítású könyv jelent meg 1999 októberében Simon Géza Gábor tollából „Magyar jazztörténet” címmel (Budapest, Magyar Jazzkutató Társaság). Feltehető, hogy a szerző és a kiadó is nemcsak a jazzmuzsika szakembereinek szánta a könyvet, hanem a könyvtáraknak és a jazzmuzsikát kedvelő laikus érdeklődőknek is. Recenzens is ez utóbbiak közé sorolja magát, és így természetesnek gondolta volna, hogy az első oldalak egyikén találkozik a kérdéssel, illetve a meghatározással: mi is a jazz? De nem találkozott. Ezért azután mielőtt tovább ment volna, megpróbált máshol feleletet találni az ezek szerint csak benne – gondolta – felmerült kérdésre.

„Már maga a kérdés, mi a dzsessz, mintha csúfot űzne az egyértelmű meghatározásra törekvő válaszból. Valamint a műfaj eredete is ott dereng csak, szétfolyóan, a közelmúlt kódében, mibenléte ugyanígy: a jelen kétértelmű használatában. Hogy nagy vonalakban tájékozódjunk, azt mondhatnánk, körülbelül a háború utáni, direkt célokat kiszolgáló vagy éppen enyhén stilizált tánczenéről van szó, melyet a korábitól kifejezetten eltérő, de mind ez ideig nagyon fogytékosan meghatározott jellegű modernség különböztet meg.” Íme, ezt mondja Adorno a jazzről, igaz 1936-ban (in: Th.W.Adorno: Zene, filozófia, társadalom. Esszék. Bp. Gondolat, 1970.).

Mielőtt a tisztelt Olvasó ezek alapján abbagyná az ismertetés olvasását, sőt elhatározná, hogy majd kézbe sem fogja venni Simon Géza Gábor könyvét, recenzens gyorsan idéz Darvas Gábor „Zenei minilexion”-ából (Bp. Zeneműkiadó, 1974.): „jazz: az Egyesült Államok délvidékéről származó könnyűzenei műfaj, amely a húszas években világszerte népszerűvé vált. Jellegetessége szinkópákkal telített ritmusa és éles hangsúlyai. A jazz stílusa többször változott az elmúlt évtizedekben... Hatást gyakorolt a jazz több jelentős zeneszerzőre is. Már előbb utat talált a néger cake-walk Debussyhez, később Ravel, Stravinsky, Hindemith, Honegger adott helyet zenéjében a jazz-műfajoknak – nem említve a néger ritmusok észrevétlen betörését az új zenébe, így többek között Bartók műveibe is.” Ebből azért már sejteni lehet, hogy – noha „könnyűzenei műfaj” – komolyabb dologról van szó, mint azt Adorno alapján gondolhatnánk. Olyannyira, hogy időközben a jazz tanszéket kapott a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán. Vezetője Gonda János főiskolai tanár, aki egyik könyve címében tette fel a kérdést: „Mi a jazz?” (Bp. Zeneműkiadó, 1982.) (Tehát másnak is eszébe jutott, sőt már korábban, nemcsak recenzensnek.) De a válasz nem egyszerű: „Mentségemül szolgáljon, hogy rögtön az elején azzal kezdtem: a „mi a jazz?” kérdésre nem tudok rövid, de velős

meghatározással felelni. A fentiekben azonban a jazz legbensőbb lényegére vonatkozó kérdésekről esett szó... néhány pontban összefoglalom a fentieket:

- a) A jazz a muzsikások művészete. Ők hozták létre, ők tartják életben, ők teremtették meg anyagának legnagyobb részét.
- b) A jazz szuverén művészeti megnyilatkozás, az improvizatív zenei alkotás és előadás speciális formája. Voltaképpen nem műfaj, hanem sajátos előadási gyakorlat, játékmód, amely alapvetően különbözik a megkomponált zenétől, nem azonos a folklór természetes alkotásmódjával sem.
- c) A jazz két legfőbb sajátossága a rögtönzés és a jellegzetes ritmika. A jazzimprovizáció strukturális zenei alkotás, amelyben szigorú belső kötöttségek: játékelvek és szabályok érvényesülnek.
- d) A rögtönzött szólóktól függetlenül a jazz egész játékmódja improvizatív jellegű, amelybe azonban bizonyos kompozíciós elemek vegyülnek.
- e) A jazz jól körülhatárolható és világosan felismerhető zenei nyelv, amelynek önálló szókincse, kiejtése, „nyelvtana” van.

Végezetül álljon itt „A Magyar Nyelv Értelmező Szótára” meghatározása is a jazzről:

„dzsessz (rég.irva:jazz is)

1. Az amerikai néger tánczenéből fejlődött, változatos ritmusú, főleg a hangsúly eltolódásával színezett tánczene; jellegzetes hangszíneit a fűvőhangszerek és az ütők adják.
2. Ilyen stílusban s az erre jellemző hangszerekkel játszó zenekar.”

Ez a hosszúra nyúlt bevezető nem azért van, hogy pótolja a kötetből hiányzó meghatározást: „mi a jazz?”, hanem azért, hogy megvilágítsa: milyen nehéz feladatra vállalkozott Simon Géza Gábor a könyve megírásával. Egzakt módon nehezen megfogalmazható zenei anyagról, területről (recenzens nem győz elég óvatosan fogalmazni) van szó, amelynek ugyan Gonda János szerint „jól körülhatárolható és világosan felismerhető zenei nyelve” van, de ami azért rokon a hagyományos értelemben vett tánczenével, és – különösen a jazz térhódításának kezdeti szakaszában – a régi lemezek alapján hallás után kell eldönteni, hogy jazzről van-e szó vagy nem, azaz tárgya-e a könyvnek vagy nem az adott zene. Recenzens, akinek botfüle van, csak irigykedve és hitetlenkedő tisztelettel néz fel mindazokra, akik a kérdést így egyértelműen el tudják dönteni.

De arra is jó a hosszadalmas bevezető, hogy nyilvánvalóvá tegye azt az – első pillanatban meghökkentőnek tűnő – állítást, hogy a jazztörténet legfontosabb dokumentuma a hanglemez: az improvizációkkal teletűzdelt jazz-előadást a szakértők szerint egyrészt nagyon bonyolultan lehetne csak kottán rögzíteni, másrészt, épp a rögtönzés miatt, nem is lenne sok értelme. A lemezeken ráadásul általában feltüntetik a zenekarok összetételét, a közreműködőket. Ez lehetővé teszi egyrészt a zenekarok történetének, másrészt az egyes zenészek pályafutásának nyomon követését.

A jazz történetével foglalkozónak tehát elsősorban a hanglemezeket kellett felkutatni, majd a rendelkezésre álló írásos dokumentumokat feldolgozni. Simon Géza Gábor előbbi tevékenységének eredménye a „Magyar jazzdiszkográfia 1905–1994” (Bp. JOKA, 1994). A felhasznált irodalomról a mintegy 300 tételes bibliográfia ad tájékoztatást. Mivel feldolgozott szakirodalom csak csekély mér-

tékben állt rendelkezésére, szerzőnk (gon kellett átrágnia magát, a különböző országok jazztörténetét tárgyaló munkáktól (gondoljunk a külföldön játszó magyar zenészekre!) Adyn és Szini Gyulán keresztül a napilapokig. Nyilván a szaxofon – a jazz zenekaroknak ez a jellegzetes hangszere – keltette fel például szerzőnk érdeklődését Szini Gyula 1932-ben megjelent regénye, a „Spinét és szakszofon” iránt, hogy elolvassa és idézzon is belőle könyvében. De hogy jut egyáltalán egy jazz-történésznek eszébe, hogy Szini Gyula könyvet vegyen a kezébe?! – kérdezi csodálkozva recenzens, aki történetesen Szini Gyulából írta diplomamunkáját, és tudja, hogy Szini Gyula nem tartozik a legolvasottabb magyar írók közé.

Simon Géza Gábor könyve – hogy végre magáról a műről is szó essék – három részre tagolódik. Az első rész a kezdetektől, gyakorlatilag a XIX. század végétől az 1950-es évek végéig tárgyalja a magyar jazz történetét, a második rész pedig az 1960-as évektől lényegében napjainkig. A harmadik rész bibliográfiából, válogatott diszkográfiából, toplistákból és névmutatóból áll.

Bár nyilvánvalóan az első szakaszra vonatkozóan állt rendelkezésre a legkevesebb információ, adat, lemez, mégis ez a legerjedelmesebb. Elismerésre méltó, ahogy a szerző szinte napról-napra, eseményről-eseményre számba vesz mindent, ami Magyarországon a jazz világában vagy ahhoz kapcsolódóan történt és tudomására jutott. Alapvető módszere, hogy a magyar zenekarok vagy zenészek külföldi szerepléséhez, illetve külföldi zenekarok és muzsikusok magyarországi fellépéséhez kapcsolódóan a külföldi, nemzetközi jazz-élet eseményeire is utal, és így kissé a nemzetközi jazz történetébe is bevezeti az olvasót. Sokat idéz a felhasznált szakirodalomból. Minden idézet pontosan dokumentál, nagyon megkönnyíti az olvasó dolgát, hogy lábjegyzet formájában közli a bibliográfiai adatokat, amelyek azután a kötet végén, a szerzők betűrendjében közölt bibliográfiában is több-kevesebb teljességgel szerepelnek. Ugyanezt a módszert követi, ha lemezekre hivatkozik.

Simon Géza Gábor magyar jazztörténetet írt. Mivel jellemző jelenség a jazzmuzsikusok nemzetközi mozgása, ezért kiemelt szempontja és határozott törekvése volt szerzőnknek, hogy a nemzetközi jazz világából minden zenészt számba vegyen, akinek kimutathatóan magyar származása, magyar kapcsolatai vannak – és azt nem tagadja meg, még ha második, esetleg harmadik generációról van is szó.

„Fontos szempontnak tekintettük, hogy a kellő történelmi távlat meglegyen az eseményekhez. Ennek megfelelően napjainkhoz, az ezredvéghez közeledve egyre kevesebb a részletesebb zenészeletrajz, a kritikai visszhang idézése, az 1989-es rendszerváltást követő események pedig szinte csak jelzésszerűen kerültek a kötetbe. Ekkor már nagyon sok az esemény” – írja a könyv bevezetőjében a szerző. És valóban: a sokasodó események ellenére az 1960-as évektől feldolgozott anyag, terjedelmét tekintve, csak kétharmada annak, mint amennyit az ötvenes évek végéig terjedő időszak tesz ki. A könyv címe, „Magyar jazztörténet”, pontosan utal erre a – főleg a könyv második részére jellemző – nem-teljességre. E második részben a kellő távolságtartás sem sikerül mindig a szerzőnek: az események ismertetésén itt-ott a laikus olvasó számára is észrevehetően átüt az állásfoglalási, sőt véleményalakítási szándék bizonyos vitás kérdésekben. Ez nem szerencsés egy történelmi munkában – még ha a közelmúlt vagy épp a jelen történéseiről van is szó. Magya-

rázza dolgot, ha nem is menti, hogy Simon Géza Gábor aktív szereplője a mai magyar jazz-életnek. Ezek a kritikai megjegyzések sem kérdőjelezik meg azonban azt a tényt, hogy a mai jazz-életben kevésbé otthonos olvasó számára még ez az „egyre kevesebb” és „csak jelzésszerűen” ismertetett esemény és a „kevesebb részletesebb zenészéletrajz” is sok információval és újdonsággal szolgál.

Kellemes és hasznos kiegészítője a könyvnek a hátsó kötetábla belsején lévő két db CD, amelyek az 1905 és 1998 közötti időszakról kínálnak élvezetes zenei illusztrációt a leírtakhoz, ráadásul lemezen eddig ki nem adott hangfelvételekről vagy ritka lemezekről.

A könyv stílusa könnyed, olvasmányos, olyannyira, hogy néha a beszélt nyelv pongyolasága kísért. Egy szigorú nyelvi lektor minden bizonnyal nemcsak a tipikus helyesírási hibákat (pl. „résztvett”, vessző a mondatrészeket összekötő „vagy” kötőszó előtt) javíthatta volna ki, hanem kigyomláshatta volna a fölösleges idegen kifejezéseket, szakmai zsargonokat (pl. „van feelingjük a modern jazzhez”, „Pegé...saját labelje alatt kíván forgalmazni”), groteszk képeket (pl. „szinte nincs olyan modern jazzmuzikus, aki ne Bartók emlőin nevelkedett volna fel”). Az elvégzett kutatómunkához, a felhalmozott hatalmas ismeretanyaghoz és nem utolsósorban a tárgyszeretethez egy feszesebb, visszafogottabb stílus jobban illett volna, méltóbb lett volna.

Összefoglalásul biztosan állítható, hogy hiánypótló könyv a „Magyar jazztörténet”, sokan fogják érdeklődéssel olvasni.

Befejezésül recenziós arra biztatná Simon Géza Gábort, hogy folytassa kutatómunkáját az 1960 előtti időszakra vonatkozóan is, de mindenképpen koncentrálja energiáját az 1960 utáni jazz-történesek felkutatására, rendszerezésére és – az anyagbőség miatt elkerülhetetlen – válogatására. Ennek alapján, kellő távolságtartással, ne csak „jelzésszerűen” írja meg a magyar jazz történetét az 1960-as évektől napjainkig, és tegye közzé könyvének második, bővített kiadásában, amelynek címe is ennek megfelelően módosulhatna: „A magyar jazz története a XX. században”.

Ehhez kíván sok energiát, jó munkát Simon Géza Gábornak a recenziós

Poprády Géza

Gyermekirodalom

Az utóbbi években egyre gyakrabban elhangzó kérdés: hogyan tegyük a gyermekeket az irodalom alkotásaira kíváncsivá, az értékekre fogékonnyá, nyitottá. A válasz egyértelműnek tűnik: szeretessük meg kisgyermek korban az olvasást, így nagyobb valószínűséggel lesznek a későbbi felnőttek is irodalombarátok, olvasók. Azt azonban nem könnyű eldönteni, hogy az egyre bővülő gyermekirodalmi piacon melyek azok a színvonalas művek, amelyeket érdemes a gyermekek kezébe adni. A szülők gyakran az iskolára bízják, ajánljon a tanár olvasnivalót a gyerekeknek – de vajon a pedagógusok otthonosak-e a gyermekirodalomban, ismerik-e az

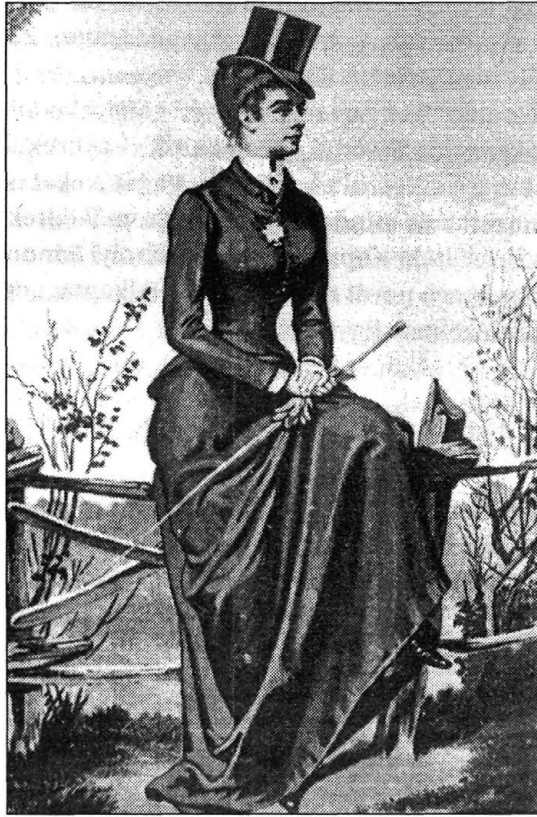
adott korcsoport számára élményként ható, színvonalas gyermekirodalmi műveket?

A mai tanító- és tanárképző főiskolák nagy részében csak választható a gyermekirodalom tantárgy, tehát sokan úgy szereznek magyar szakos főiskolai tanári diplomát, hogy éppen annak a korcsoportnak az irodalmi érdeklődését és a nekik szóló alkotásokat nem ismerik, akiknek az oktatására a pályaválasztáskor feltették az életüket. Elsősorban az ő tájékozódásuk segítésére jött létre ez a munka.

A könyv elsősorban kézikönyv: tisztázza a gyermekirodalommal kapcsolatos fő fogalmakat, kijelöli, hogy melyek a gyermekirodalmi kánonba felvett művek, ezáltal segíti az eligazodást az útvesztőiben – másrészt azonban tankönyv is, amit leginkább a fejezetek végén található ismétlő kérdések mutatnak. Már első ránézésre is tartalmi teljességre, felépítésében áttekinthetőségre törekszik a könyv, a minőséget pedig már a szerzők nevei is garantálják, hiszen mindannyian elismert szakemberek (*Boldizsár Ildikó, Borbély Sándor, F. Hegyi Marianna, G. Pap Katalin, Juhász Orsolya, Komáromi Gabriella, Lipócziné Csabai Sarolta, Nagy Attila, Pápayné Kemenczey Judit, Rigó Béla, Tolnai Mária*). Viszont éppen azért, mert több szerző munkája a könyv, a fejezetek között itt-ott szemléletbeli és színvonalbeli eltérések érezhetők. A legtöbb rész élvezetes, magával ragadó olvasmány, máshol viszont össze kell szednie az olvasónak minden koncentráció képességét, hogy rájöjjön, mit is akart mondani a szerző – ami egy hallgatóknak (is) ajánlott könyv esetében talán nem a legszerencsésebb.

A gyermekirodalom fogalmának tisztázása (Előszó) például nem teljesen átlátható. A szerző megállapítja, hogy a gyermek- és ifjúsági irodalom – irodalom. Az ezzel a kijelentéssel önmagában teljesen egyetértő olvasó az irodalom fogalmába mindhárom műnemet beleérti, ám a következő oldalakon nyilvánvalóvá válik, hogy a dráma egyáltalán nem kap helyet a gyermekirodalomban – még annyira sem, hogy egy 350 oldalas könyvben néhány oldalt írjon valaki a hazai gyermekeknek írt drámák történetéről, pedagógiai, pszichológiai hasznáról (noha a gyermekek számára írt műirodalomban már a reformációtól nagy szerepet játszott e műnem, Magyarországon például hamarabb jelent meg az iskoladráma, mint a hivatásos színjátszás). A színjáték mellőzése talán csak figyelmetlenség (noha szembeutnó, hogy a negyedfélszáz oldalnyi könyvben a drámapedagógiának is mindössze csak tíz oldal jut), ha viszont a fogalmak definiálásakor is ilyen figyelmetlen a szerző, az már nagyobb gondot okoz az olvasó számára. Egyetlen példa a könyvből: „Az irodalom kommunikációs folyamat. Ha a műalkotás és a gyerekek között létrejön a kommunikáció, akkor az ő könyvükről van szó.” – A könyv, az irodalom, illetve a műalkotás azonban nem összemeshető fogalmak. Mint arról a későbbi fejezetekben bőven olvashatunk, a gyermekkori irodalmi élmények között a szülőktől vagy pedagógusoktól hallott meséknek, verseknek, a látott mesefilmeknek vagy éppen a színelőadásoknak, szerepjátékoknak ugyanakkora (vagy sokszor nagyobb) jelentősége lehet, mint a könyveknek.

A terminusok „tisztázása” után a gyermekirodalom történetéről kaphatunk áttekintést, a szerző azonban itt még gyakrabban elveszti saját gondolatmenetének fonalát, néha többször nekiveselkedik egy-egy definíciónak, míg végül félkész állapotban maga mögött hagyja. A maga által definiált terminusokat sokszor már a következő bekezdésben következtelenül használja (pl. gyermekkönyv, gyermekirodalom, gyermeki olvasáskultúra). Meglepő, hogy például az első gyermekkönyv-

vek között éppen Comenius Orbis pictusát emeli ki a szerző, hiszen ez a mű ugyan tényleg sokáig használatos volt az iskolákban, de azért sem Comenius életművéből, sem a 17. századi tankönyvek közül nem lenne szabad ennyire élesen kiemelni – gondoljunk csak pl. a Janua, Vestibulum, Atrium című tankönyvekre. Az Orbis pictus szótár vagy tankönyv – „klasszikus” tankönyvek azonban már az előző században is születtek (például Molnár Gergely Grammaticája, amely a 19. század elejéig uralkodó tankönyv volt a grammatikai osztályokban)!

Szerencsére a *Klasszikus gyermekirodalom* fejezet első, a gyermekversről szóló alfejezete kárpótol az előző néhány oldal következtelenségeiért, itt tisztázódnak mindazok a fogalmak, amelyeknek definiálására az előző rész csak kísérleteket tett. Pedagógiai és lélektani elemzést ad a gyermekversek, a gyerekek és a felnőttek közötti kapcsolatokról abból a kiindulópontból, hogy a mű és a befogadó között milyen kölcsönhatás alakul ki. A befogadó a maga számára alakítja, újraalkotja a művet – a fejezet szerzője a ritmustól a jelentés szintjéig elemzi, hogy ez a folyamat hogyan zajlik le a gyermekben és a felnőttben. Sajátos módon nemcsak a befogadás, hanem a versalkotás folyamatát is megismerhetjük: képet kapunk a gyermekek és a felnőttek egyéni, illetve közös gyermekvers-alkotási folyamatáról is. A további részekben ennek a mű–felnőtt–gyerek háromszögnek a különböző oldalai felől közelíti meg a könyv a gyermekirodalmat.

A fejezet további részei a klasszikus gyermekirodalom egyéb műfajairól szólnak. A gyermek- és műközpontú elemzést itt felváltja a gyermekirodalom és a felnőttek kapcsolatának elemzése, s látszólag figyelmen kívül marad a gyermek befogadó szempontja. A népmesék elemzésénél például nagy szerephez jut Propp meseszereplő-mesefunkció csoportosítása, de arról nem olvashatunk, hogy milyen hatása van a mesének a gyermeki lélekre (Bettelheimre csak a szakirodalomban hivatkozik a rész szerzője). Lehet azonban egy *Gyermekirodalom* című könyvben pusztán a felnőtt norma szerint értelmezni a műveket? Az egyik fejezet címe például felteszi a kérdést, hogy miért szép *A kis herceg*. A választ azonban a felnőtt mércéje alapján adja meg a rész írója, arról kevesebb szó esik, hogy mi ragadja meg a gyermekolvasót ebben a könyvben, mi az az örök gyermeki, ami miatt a gyerekek sorsközösséget éreznek a kis herceggel.

Más szemszögből nézve feltétlenül ki kell emelni, hogy a fejezet lajstromba szedi a klasszikus gyermekirodalom kánonjába felvett műveket, megismertet a legjelentősebb alkotók életrajzával, műveivel, ezáltal hasznos segítséget nyújt a pedagógusoknak és a szülőknél egyaránt.

A *modern gyermekirodalom* ugyanebből a szerző-mű kapcsolatból kiindulva kezdi vizsgálni a könyv a versek elemzésekor; ugyanis nem úgy teszi fel a kérdést, hogy hogyan hat a Weöres Sándor-i, Nemes Nagy Ágnes-i, Kormos István-i stb. vers a gyerekekre, hanem hogy miért írtak gyerekverset a 20. század második felének legjelesebb magyar költői. Nem osztályoz, nem válogat a szerző, inkább a teljes áttekintésre törekszik, mintegy ránk bízva, hogyan válogatunk belőle.

Nem ez jellemző a gyermekpróza tárgyalásakor: a szerző egyértelműen kiemeli, hogy mely műveket látná szívesen a gyermekek kezében, közvetlen segítséget nyújtva a tanítóknak, tanároknak, illetve a tanterv- és tankönyvíróknak. A válogatás és a tanács a felnőtteknek, de már a gyerekekért szól újból, mint a könyv elején! S aztán fokozatosan térünk vissza a lélektani, pedagógiai szempontokra. Az ifjúsági regények elemzésekor nagyon is a gyermekekért szól a szerző, amikor leírja a következő nagyon fontos sorokat: „*A kaland élmény. Az élmény pedig hiánycikk. Márpedig az irodalom nem más, mint az emberi élmények rögzítése, tárolása és tovább sugárzása. Az ifjúsági próza egyenesen kalandtár.*” Az irodalomnak a gyermeki fantáziát is megtermékenyítő szerepéről ír, amikor arról szól, hogy a regények lapjain szerepjátékok elevenednek meg, és ilyen alapon párhuzamba állítja a gyermekfilmeket és a gyermekregényt. Kár, hogy a színjátszó körök, színi foglalkozások lehetőségét nem említi meg, hisz ezekben a gyermek belülről éli meg egy-egy szereplő regénybeli helyzetét a jellem és a szituáció közvetlen felvállalásával, az azonosulással.

A 80-as évek gyermekprózájánál nagy hangsúlyt kap a felnőtt tekintélyének „trónfosztása”. Ezt a problémát több oldalról igyekszik megvilágítani a könyv: egyfelől a gyermek szemszögéből (megváltozott maga a gyermek és a gyermeklét értelmezése), másfelől a művek felől (megszűntek a tabu témák a gyermekkönyvekben, pl. a halál, a szerelem, a szexualitás stb.). Tárgyilagos akar maradni ebben a témában a szerző, azonban fél mondat erejéig mégis ott van a saját véleménye, amikor Janikovszky Éva külföldi sikeréről ír: „Nem vették észre [a külföldiek], hogy nem *csak* gyerekpárti.”

Lényeges problémákat vet fel a képeskönyvekről szóló fejezet. Azt hiszem, az elmúlt években sok szülő megütközött a csodaszépen illusztrált gyerekkönyvek

tartalmi silányságán, amelyekben az ismert és kedvelt mesékben sokszor még a főhős jellemét, a szereplőket és a színhelyeket is megváltoztatják a képeskönyv „alkotói”. A gyerekek ráadásul nemcsak az átdolgozott meséket fogadják nyíltsággal, hanem a mesével járó giccset is – hozzá kell tenni, nemcsak a képeskönyvek terén. Az óvodás- és kisiskolás korú gyermekek számára készült kifestőkben is legtöbbször csak a cím marad hű az eredeti meséhez, Csipkerózsika, Hamupipőke vagy éppen Micimackó teljesen új jellemet, barátokat, történetet „nyer.”

Az ismeretterjesztő könyvek tematikus csoportosítása, a sorozatok, enciklopédiák, lexikonok áttekintése könyvtárosok és pedagógusok számára is hasznos segítség.

S ha már szó esett a felnőtt–gyerek, illetve felnőtt–mű kapcsolatáról, a könyv elején felrajzolt háromszögnek csak egyetlen oldala maradt megvizsgálatlan: a gyerek és a mű kapcsolata. Az utolsó nagy fejezet (*A gyermek olvasó*) ezt a kapcsolatot elemzi. Előbb döbbenetes áttekintést kapunk a gyerekek és kamaszok olvasási szokásainak elmúlt évtizedekbeni változásáról, majd „válságkezelési” útmutatóként módszereket ad a fejezet, hogyan közvetítsük a gyermekirodalmat olvasói felé, s segítséget kapunk egyes művek iskolai vagy otthoni feldolgozásához, a gyerekekkel való együttlvasáshoz, együttgondolkodáshoz.

Összességében annak ellenére, hogy Magyarországon nincsenek a nyugat-európaihoz hasonló gyermekirodalmi központok vagy intézetek, s így sokkal nehezebb összefogni egy ilyen nagyszabású könyvnek a létrehozására, a *Gyermekirodalom* című könyv nagyon színvonalas, izgalmas, érdekes olvasmány, s mivel nemcsak áttekinti a gyermekirodalmat, de egy-egy fejezetben össze is gyűjti a legfontosabb műveket, biztos vagyok benne, hogy hamarosan fontos helyet foglal el a szülők és pedagógusok kézikönyvei között.

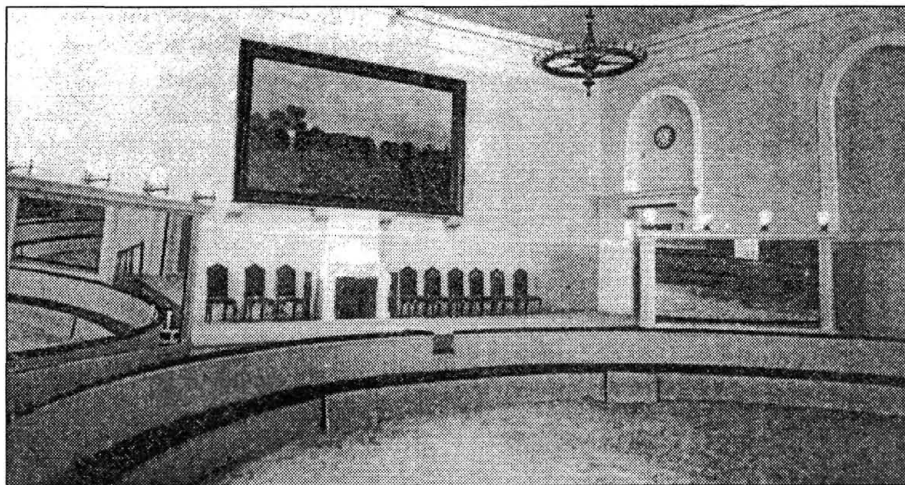
(*Gyermekirodalom. Szerk. Komáromi Gabriella. Budapest: Helikon, 1999. 352 p.*)

Nagy Júlia

Falkavadászat – könyvtáros módra

Köztudott, hogy Erzsébet királyné, Ferenc József császár és király hitvese, minden magyarok kedves Sziszije nagy sportlady volt.

Lovaglószenvedélyéről is hallott mindenki, hogy – akárcsak férjeura – ő is nagy vadász volt, szintén nem titok. *Wallshausen* Gyula azonban nem általában szól Sziszi sportteljesítményeiről, lovaglótudományáról vagy akár vadászszzenvedélyéről. Ő *Erzsébet királyné és falkavadászatai* címmel bocsátott közre egy kedves kötetet. És ezt önmagában is üdvözlőnk kell. Szisziről vaskos életrajzok, könnyű kézzel odavetett esszék, hiteles és romantikus ködbe burkolózó visszaemlékezések, regények és regényes irományok, filmek és tévéfilmek sokasága szól. Ezekhez újat hozzátenni könnyű és felesleges művelet lenne. Ám – mivel az ördög (más felfogások szerint az angyal) a részletekben rejtőzik, nemcsak érdemes, de egyenesen szükséges is az ilyesféle ördög/angyal lakta részletekkel foglalkozni. Ehhez

persze nem elegendő az eddigi szakirodalom átbúvárlása. Sokkal több és egészen más is szükségeltetik hozzá. Walleshausen Gyula természetesen átbúvárkodta az Erzsébet királyné-szakirodalmat, erről nemcsak kötetvégi forrásjegyzéke tanúskodik, de mindenekelőtt az, hogy nincs e terjedelmes szekundér irodalomnak fontos megállapítása, amelyet – tárgya kidolgozása érdekében – ne tudott volna hasznosítani és valóban ne is hasznosított volna. Sőt! Bizonyos – nem közvetlenül Erzsébettel foglalkozó munkák, például Joseph Redlich klasszikus Ferenc József monográfiája vagy a legújabb keletű (német nyelvű) Andrásy-biográfiák ismerete is kitapintható a műből, ha nem is szerepelnek az irodalomjegyzékben. Ám – mint mondtuk – ez csak a „programminimum” Walleshausen esetében. Ő azért volt képes vállalt feladatát ilyen remekül megoldani, mert nemcsak a szakirodalomra támaszkodott. Mire hát? Mindenekelőtt saját beláthatatlan mélységű-terjedelmű vadásztudományára. Walleshausen Gyula maga is nagy vadász, aki nem könyvekből tudja, mi fán is terem a falkavadászat. Ismeri annak minden csínját-bínját, és e tapasztalatai alapján tudja pontosan rekonstruálni, milyen vadász, falkavadász volt Erzsébet királyné. A források és beszámolók az ő számára sokkal beszédesebbek, mint a vadászatot csak könyvből ismerők számára. Így azután valódi újdonságokat tud mondani a vadászatról általában is, Erzsébet falkavadászatairól pedig különösen. A kis könyv (éppen 120 oldalas) krimi izgalmasságú olvasmány, ráadásul nem fikció, hanem vérrögös (állatok vérétől rögös) való, amiről beszámol. A falkavadászat kultúrhistoriai jelentősége aligha túlozható el: gondoljunk csak arra, hogy a 19. századi angol regény óriásait – Austen-től Thackeray-n át Trollopig és Meredith-ig aligha értheti valaki is igazán adekvátan, ha sejtelve sincs a falkavadászat miben és milyenlétéről. De a magyar irodalom szerelmeseinek sem válik ártalmára, ha tudják, mi fán terem az. E kultúrhistoriai, irodalomtörténeti jelentőség kiegészül, megkoronázódik egy történelmi, fontos – nem ugyan tanulsággal, hanem képpel, vízióval, múltfelidézéssel. A könyv nerncsak izgalmas, de a nagy történeti munkák ízeit, zamatát is kínálja: feltámaszt egy darab múltat, szépen, élesen, annak minden, csak látszólag jelentéktelen rekvizitumával. És ez még mind nem elegendő – nem ugyan az olvasónak, annak ennyi is bőségesen elég lenne, hanem – Walleshausen

Gyulának. Ő belepott művébe egy Gödöllő-kismonográfiát is. Mert bár Erzsébet falkavadászatai nemcsak Gödöllőn folytak, de Gödöllő is kiemelt terep volt számukra. A szerző hát elmond mindent – a választott aspektusból, ám annál sokkal szélesebb merítéssel –, amit Gödöllőről tudni lehet és kell, tudni érdemes és jó.

Ez utóbbi állítás ugyan önmagában is indokolhatja, miért foglalkozunk egy falkavadász-könyvvel e lap hasábjain, ám nemcsak erről, nemcsak ennyiről van szó. Üdvözljük, könyvtárosként, a kötetet, mert példa és minta arra, hogyan kell egy – többek közt helytörténeti témát megragadni. Azért is, mert mintaértékű esete annak is, hogy a mikrotörténelmet nemcsak a Ladurie-féle világnagyságok tudják messze világítóan művelni, idehaza is vannak, akik képesek hasonló produkcióra (Walleshausen Gyula mellett Bényei Miklós zseniális Széchenyi-könyvére vagy a minden bizalmat megelőlegezni kényszerítő, készülő Kossuth-könyvére hivatkoznánk itt). De legmelegebben talán azért üdvözljük e munkát, mert hisz Walleshausen Gyula nemcsak nagy vadász; kitűnő (mikro)történész, de kolléga is, könyvtáros kollégánk és barátunk, akinek produkciójára szaktársakként vagyunk, lehetünk büszkék. (VK)

(Walleshausen Gyula: Erzsébet királyné és falkavadászatai. Budapest, Nimród Alapítvány. 1998)

Checkpoint

Hogyan védhetjük meg a könyvtári állományokat?

A könyvek lopások elleni védelmére a Checkpoint által kidolgozott könyvtárvédelmi rendszerek alkalmazása jelenti a leghatékonyabb megoldást. A papírvékonny biztonsági címkék, melyek a védendő állományokra kerülnek, a kijáratnál elhelyezett antennák között áthaladva jelzést adnak.

A biztonsági címkék nyomtathatók, rajtuk olyan információk helyezhetők el, melyeket a könyvek egyszerűbb kezelésére lehet hasznosítani (vonalkód, leltári-, katalógusadatok stb.).

A könyvtárvédelmi antennák rádiófrekvenciás elven működnek, ami azzal a nagy előnnyel jár felhasználóinknak, hogy nem alakul ki detektálás nélküli holttér, mint a mágneses rendszerek esetében.

Checkpoint

Checkpoint Systems Hungary Kft.
Budapest 1155
Dembinszky u. 1
Tel.: 06 1 30 50 100
Fax.: 06 1 30 50 101
www.checkpointsystems.com

Tökéletes védelem és elegáns
megjelenés

